

VITENSKAPELIG
HØYSKOLE
Norwegian School of
Theology, Religion and Society

«De undertryktes opreisning»

**En studie av presten Jens Otterbech som eksempel på en motstemme i
kampen mot den sterke fornorskinga av samene 1894 – 1921**

Per Gustav Nilsen

Veileder

Førsteamanuensis Kristin Norseth

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn,

AVH501: Masteroppgave i diakoni. 30 ECTS. 2019

Antall ord: 23295

Forord

«Så tentes på jorden det lys fra Gud som siden lik sol har strålet, hvor levende røster Guds nådes bud, forkynte på modersmålet» (Grundtvig 1843, Norsk salmebok 2013, nr 231).

«Eai du vuoitte vašálaččat, jos fal gáhttet gollegiellat» / «Aldri skal du overvinnes, om ditt gyldne språk du vokter» (Isak Saba, fra v 4 i Samefolkets sang, Salmebok 2013, nr 758).

Denne masteroppgaven i diakoni tar for seg en prest og samemisjonær blant samene i norsk Sápmi. Det er en biografi sett i en større samfunnsmessig kontekst. Mannen var presten Jens Otterbech (1868-1921), med noen yrkessaktive år i Finnmark, men med mye engasjement tilknyttet Finnmark og særlig samene mens han bodde sørpå. Han virka i en markant fornorskningstid, med fokus på enspråklighet/monokultur i Norge, i den nasjonale reisingstid før og etter 1905. Han representerte mindretallet som kjempa for samisk språk og kultur.

Diktstrofene gjengitt øverst, er fra Grundtvig (1783-1872), om (dansk) morsmål og en strofe fra samepolitikeren, stortingsmannen (Ap) og kirkesangeren Isak Saba (1875-1921) fra Unjárga/Nesseby i Finnmark, forfatter av Samefolkets sang. Ironisk nok var det sentrale grundtvigianere som ble fornorskningstilhengere og samisk morsmåls motstandere. Morsmål skulle være på “nasjonens” språk, ikke minoritetens. Saba stod for samiske rettigheter, men fant lite gehør i samtida.

Med base langt fra universitetsbyene Tromsø/Oslo, og fra en del ikkedigitaliserte arkivalia, har jeg i, samråd med veileder, begrensa oppgavens kildetilfang, med mindre vekt på primærkilder (særlig kapittel 5 om bispevalget 1918). Ellers har jeg lagt vekt på relevant faglitteratur, med endel sitater fra primærkildene i endel av disse bøkene.

Ellers vil jeg takke veilederen min, førsteamanuensis Kristin Norseth ved MF vitenskapelig høyskole, for god veiledning. Videre vil jeg takke fagfolk som kom med innspill til meg: førsteamanuensis Lovisa Mienna Sjøberg ved Sámi Allaskuvla som bl.a. har skrevet om kritikere av samemisjonen og en doktorgrad om samiske velsignelsestradisjoner, sivdnidit. Ellers førstelektor Siv Rasmussen ved Uit Norges arktiske universitet, som har arbeida med samisk tros- og kirkehistorie. Videre kulturhistorikeren Bente Persen, som skreiv om fornorskninga i Otterbechs sokn, Kistrand/Porsanger. Porsanger museum må også takkes for

tilgang til fotos og tekster om Otterbech, likeså Norsk Folkemuseum og Sverresborg, Trøndelag folkemuseum, for bruk av (fritt tilgjengelige) fotografier.

Ellers vil jeg takke Statsarkivet i Tromsø for tilgang til Norges Samemisjons arkivsaker der, og Norges Samemisjon, Tromsø, for tilgang til av arkivsaker 1910-21, og redaktøren av Samenes venn, Øyvinn Fonn, for tilsendt materiale. Jeg vil også takke samiske venner og bekjente for at jeg har fått noe mer innsikt i kultur og fornorskningsprosess, og kurssenteret i Lavangen /Luobak (Astavuona Giellagoahtie) for kursing i nordsamisk.

Til slutt vil jeg takke familien min, - kona mi, Hilde, og døtrene Marte og Lise for tålmodighet og betydelig pc-hjelp. Jeg har sjøl ansvar for resultatet.

Hjertelig takk! Ollu giitu!

Sammendrag

Denne masteroppgaven i diakoni tar for seg presten og samemisjonsarbeideren Jens Otterbech (1868-1921), særlig hans yrkesaktive periode 1894-1921. Fokuset er på hans virke mot fornorskninga av samene i norsk del av Sápmi, en betegnelse som viser til det samiske bosetningsområdet, i Norge, fra ca. nord i Hedmark til Russland. Hovedfokus er på Finnmark.

Problemstillinga er følgende: *Hvem var presten og sameforkjemperen Jens Otterbech, sett i samfunnsmessig og kirkelig kontekst (1868-1921, særlig 1894-1921)?* Hovedfokus er på virket hans som motstemme mot fornorskninga av samene. Jeg forsøker å besvare og drøfte dette spørsmålet i oppgaven.

Oppgaven bygger på kildestudier av vanlig historiefaglig karakter, med kildekritikk, og med både innenfra (emisk) og utenifra-(etisk)-perspektiv, vanlig i kulturfagene. Å forstå tekstene relatert til fornorskninga er viktig i den sammenheng. Hovedfokus er alminnelig kronologisk, diakront, studium av emnet over tid.

Av primærkilder er særlig et misjonsblad, Lappernes Ven, som han redigerte, studert i perioden 1910-21, likeså særlig to bøker han skreiv om fornorskninga og samisk kultur, *Fornorskningen i Finnmarken*, 1917, og *Kulturverdier hos Norges finner*, 1920. Blader og aviser anvendes også. Videre brukes ikke minst studier av fornorskninga i skoleverket, svært integrert i kirkas virke.

Svært stor vekt legges på samfunns-og kirkekonteksten til Otterbechs virke. Jeg trekker også inn kritikere, som mente samemisjonen var paternalistisk. Studium av både Otterbech og støttespillere, og motstandere, både de som var for fornorskninga, og de som mente samemisjonens folk var utenifra, fremmede, og hadde agenda skadelig for samiskhet, tas opp.

Oppgaven følger livet og virket hans kronologisk, og drøfter dette i en nær og fjern kontekst. Et høydepunkt, der konflikten spisser seg, er kapittel 5, om forbigåelsen av Otterbech ved bispevalg av ikke-teologiske årsaker. Jeg drøfter der om pasifismen hans eller motstanden hans mot den dominerende fornorskninga var grunnen til at han ikke ble biskop. Jeg konkluderer med at begge faktorer antakelig uløselig hang sammen, en nasjonal-og forsvarsvennlig biskop var ønska i en krisetid og krigstid, ikke en minoritetsorientert idealist.

Jeg konkluderer med at Otterbech var en utholdende motstemme for samiske rettigheter, ikke bare samisk kristendomsundervisning, som han mest konsentrerte seg om, men helhetlige samiske rettigheter. Dette sees i forhold til nyere tid, hvor dette er en majoritetsposisjon, med stat og kirke positive til synliggjøring av samiskhet: Motstemmens syn ble allment akseptert av kirke og stat.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Disposisjon av oppgaven.....	1
1.2	Oppgavematikk, problemstilling og drøfting av tittel.....	2
1.3	Teoretisk rammeverk, historiefaglig kontekst: Fornorskning, språkpolitikk, nasjonalisme: kirka/fornorskninga, kolonisering/urfolksperspektiv.....	6
1.4	Metode, relevante kilder og faglitteratur.....	7
2	Unge år i gryende fornorskningstid 1868-1894.....	10
2.1	Nærkontekst og samisk-kirkelig historie.....	10
2.2	Økende fornorskning.....	12
2.3	Det samiske i kirkelig kontekst i tiden før Otterbech.....	13
2.4	Unge år (1868-1894). Overgangsfasen og konsolideringsfasen for fornorskninga...	15
2.5	Prosamisk biskop I: Johannes Nilsson Skaar (1828-1904, biskop i nord 1885-93).....	16
2.6	Otterbech i studieår og tidlig yrkesliv.....	18
2.7	Prosamisk biskop II: P. Wilhelm K. Bøckman (1851-1926, bisp i nord 1893-1909)....	19
3	Prestetid i Nord. Forsterka fornorskningstid 1894-1902.....	25
3.1	Trekk ved lokalsamfunnet og prestesetet Kistrand.....	25
3.2	Om Otterbechs tid i Kistrand, i familie- og ektefelleperspektiv.....	29
4	Prest i sør og sameforkjemper i økt motbør, 1902-1919.....	32
4.1	Flytting til Møre og Rogaland: Sameaktivisme utenom tjenestevei.....	32
4.2	Forsterka fornorskning, press på kirka og motstemme.....	33
4.3	Paternalisme eller nestekjærlighet? Kritikk mot Otterbech og andre aktører.....	37
4.4	Fornorskningsvennlig biskop: Gustav Johan Fredrik Dietrichson.....	41
4.5	Otterbechs stemme i skrift: Lappernes Ven 1910-1921 og utvalgte bøker. Språk- og kulturtoleranse kontra tvang og ensretting.....	42
4.5.1	Lappernes Ven (1910-1921).....	42

4.5.2	<i>Fornorskningen i Finnmarken</i> (1917) av Jens Otterbech	51
4.5.3	<i>Kulturverdier hos Norges finner</i> (1920) av Jens Otterbech	56
5	Bispevalget 1918 - Otterbech som motstemme i kirkelig-politisk kontekst i revolusjons- og krigsår.....	59
5.1.	Bispevalget i hovedtrekk, i kontekst	59
5.2	Kampen om bispestolen	60
5.2.1	Otterbech som konservativ hovedkandidat. Debatter.	60
5.2.2.	Minoritetspolitikk/samiskhet og bispevalget	61
5.2.3.	Pressen og bispevalget	62
5.2.4	Andre biskopers og presters syn.....	62
5.2.5	Pasifismen og bispevalget	63
5.3	Behandlinga av ansettelsessaken på nasjonalt nivå.....	65
5.4	Konklusjon: Hva var hovedårsaken til forbigåelsen?	67
6.	Otterbechs siste år. Finnemisjonsforbundet 1919-1921	68
7	Avslutning: En utholdende motstemme	70
8	Litteratur og kilder	72
9	Vedlegg	79
9.1	Vedlegg 1, Fotografier.....	79
9.2	Vedlegg 2, Kart over Porsanger	82

1 Innledning

1.1 Disposisjon av oppgaven

Denne masteroppgaven i diakoni tar for seg fornorskninga av samene i Norge, med hovedfokus på en prest, Jens Otterbech, som var et eksempel på en motstemme mot den særlig etter 1880 dominerende fornorskninga av samene som ledd i norsk nasjonsbygging og grensevern, språklig, kulturelt/skolemessig/religiøst og politisk/materielt. Statens mål ble etterhvert at alle samene skulle bli norske, minoritetene ble usynliggjort. Oppgaven har et klart diakront/kronologisk preg. I vanlig historiefaglig tradisjon følger jeg livet hans kronologisk og setter det i en større samfunnsmessig/kirkelig sammenheng.

Otterbechs ideal var både prestearbeid og diakonale tiltak, gjennom frivillig organisasjonsarbeid i Sápmi. Her bruker jeg «Sápmi» som en vanlig geografisk-kulturell term på det samiske bosetningsområdet, i Norge i dag regna fra nord i Hedmark til den russiske grensa. Otterbech var opptatt av å kjempe for «de undertryktes opreisning», et begrep han sjøl brukte, og som var vanlig begrepsbruk i samtida hans, før og etter 1905. Han kjempa for samiske rettigheter og oppbygging av kirkelig-sosialt arbeid i Finnmark (menighetssøstre, skolearbeid, barne-og eldrehjem, med noe samisk islett). Imidlertid mente noen sameaktivister at Otterbech og hans partnere hadde et «paternalistisk syn» på samer. Dette vil også drøftes i oppgaven.

Det legges stor vekt på den kirkelige, samfunnsmessige og språk-/kulturpolitiske sida ved konteksten Otterbech stod i. Synet på samene utvikla seg svært mye på 1800- tidlig 1900-tallet: fra urfolk til «fremmed» nasjonalitet, som skulle assimileres i nasjonen som ble bygd opp rundt 1905.

Opgaven har et historiefaglig fokus. Som vanlig i historiefaget, vil en søke å forklare og forstå fenomen i tid, rom, sosial og etnisk dimensjon, som også faga etnologi/kulturhistorie har som innfallsvinkler.

Problemstillinga er følgende: *Hvem var presten og sameforkjemperen Jens Otterbech, sett i en samfunnsmessig og kirkelig kontekst (1868-1921, særlig 1894-1921)?* Hovedfokus er på virket hans som motstemme mot fornorskninga av samene.

Kapitlene følger livet hans og setter hans liv og virke kronologisk i kontekst.

Kapittel 1: Her tar jeg for meg faglige innfallsvinkler og relevant forskning/kilder.

Kapittel 2: 1868-1894. Her følger man livet hans fra starten i Altaområdet via farens død, flytting, skolegang, kirkelig-teologisk utdanning, tidlig arbeid, ekteskap og flytting til Finnmark.

Kapittel 3: Prestetida hans i nord 1894-1902. Familiens tid i Kistrand (Porsanger), i ei trekulturell bygd, et viktig og geografisk stort sokn i Finnmark, med base i den norske elitens hovedsete, Kistrand. To biskoper i nord i denne tida var samiskvennlige, de andre etter 1909 var fornorskingsvennlige.

Kapittel 4: Her tar jeg for meg Otterbechs tid som prest i sør og som sameforkjemper.

Kapittel 5: Bispevalget 1918. Otterbech var de teologisk konservatives hovedkandidat, han møtte sterk motbør fra skole/deler av kirka/ stat, men også noe støtte. Det ble flest stemmer til Otterbech i stiftet, men regjeringa ville ikke støtte ham. Jeg drøfter årsaker til tapet hans.

Kapittel 6: Otterbechs siste år, da han slutta som prest, var ansatt i samemisjonsarbeidet og døde av sjukdom.

Kapittel 7: Avslutning, konklusjon. Her drøfter jeg Otterbech som motstemme for en tapt sak, som på mange måter ble en vinnesak etter 1980: det flerkulturelle og samiske og kvenske rettigheter.

Bak følger litteratur med kilder, vedlegg 1 fotografier og vedlegg 2 kart over Porsanger.

1.2 Oppgavematikk, problemstilling og drøfting av tittel

Denne masteroppgaven i diakoni er historiefaglig/dels kulturhistorisk fundert, med fokus på en kirkelig og diakonal aktør fra sist på 1800-tallet og til hans død i 1921, som var en aktiv motstemme mot den stadig sterkere fornorskninga av samene. Oppgaven vil bare kort vise til den omfattende fornorskninga av kvenene.

Her vil jeg først drøfte tittelformuleringa til oppgaven. Hovedformuleringa «De undertryktes opreisning» er fra presten Jens Otterbech (1868-1921) sin egen hånd. Han formulerte et slags livsprogram, i tre punkter. (Norsk kirkeblad, 1906, s.287-289)

1. Verdens evangelisering
  2. De undertryktes opreisning
  3. Fred mellom folkene
-

Disse tre punkter avspeiler tydelig idealisme. Mange innen presteskapet og annen kirkelig kontekst hadde sist på 1800-tallet og inn på 1900-tallet en tydelig diakonal/sosial profil, (Aukrust 1998, s. 27-60), noen hadde også en noe positiv relasjon til deler av arbeiderrørslas ideer (jfr Otterbech), andre ikke. Men mange prester (ibid, s. 29-30, s. 49 f) var lenge opptatt av at kirka skulle overta all fattigpleie, inn på 1900-tallet gikk de mer inn for å supplere det offentlige, og samarbeide med dem, ihvertfall i hovedstaden. Det er ikke noe i kildematerialet som gjør Otterbech til en tilhenger av at kirka og frivillige skulle drive alt velferdsarbeid blant samer/i Finnmark. Samtidig var Otterbech svært misjonsorientert i tro og forkynnelse (for eksempel i kilder som Lappernes Ven 1910-21 (heretter LV) som redaktør). Han var videre interessert i målsaken (samisk), jordbruk, skogsaken, fredssaken og avholdssaken.

Begrepet «motstemme» brukes i dagens samfunnsdebatt, ikke minst viser det til alternative stemmer, aktører, personer, grupper, til dominerende krefter i samfunnet. Fornorskninga var en planmessig politikk for å bare få ett språk (dvs landsmål/nynorsk- riksmål/bokmål) for å styrke nasjonens enhet. Monokultur var målet. Dette var et aspekt ved datidas nasjonalisme. Otterbech hadde en mellomstilling, nettopp som prest, både statens embetsmann og kirkas representant, med vekt på lojalitet mot idealer knytta til ordinasjonsløftet. Han spilte en betydelig rolle for det som ble kalt samemisjon generelt, minst like mye etter flytting sørpå. Det er skrevet endel om fornorskninga av faghistorikere, etnologer og diverse samfunnsvitere, men ikke så mye har berørt prestenes rolle direkte. Imidlertid omtales Otterbech f eks av Eriksen/Niemi (1981), og Thorvaldsen (1990). Øygard (2015) tar for seg en prosamisk biskop, Bøckman (2015) i Otterbechs samtid.

Tidsmessig avgrensning av oppgaven /tilskjæring av oppgaven (jf. Andresen, 2012/2015, s. 21 ff) er livet hans 1868-1921. Fokus er på perioden 1894-1921, Otterbechs aktive yrkeslivsperiode, til han døde.

Geografisk er fokuset på Finnmark, siden Otterbech var mest opptatt av dette området, noe mange samfunnsreformatorer innafor skole, politikk og samfunnsutvikling i samtida var (jfr Persen 2008). Dette hadde også et siviliserings-og koloniseringsperspektiv: Samene og andre minoriteter skulle bli norske. Amtet/fylket Finnmark representerte på en måte hele Nord-Norge i mye av datidas litteratur, men en av årsakene til fokuset var at det ikkenorske innslaget var størst der, og nærhet til viktige naboland.(Russland/Finland).

Jeg skriver studien om Otterbech som eksempel på en motstemme. Konteksten, her fornorskingsproblematikken på Otterbechs tid, blir drøfta relatert til Otterbechs biografi, kronologisk. Otterbech settes i sammenheng med samfunnskrefter i skole, kirke og samfunnet ellers.

Det forekom i flere land et arbeid for homogenitet, og Otterbech viser til Tyskland på hans tid, nasjonalismens, og koloniseringas, store periode. Der het det tilsvarende «germanisering». I Norge ble fornorskninga utbygd parallelt med demokratisering og ofte av progressive politiske krefter, Venstre. Majoritetens interesser var i fokus, minoritetene ble usynliggjort. (Ulikt endel stater der nasjonalismen var mer konservativ, som Sverige).

Særlig ca 1880- 1962/63 var den dominerende i skoleverket, der staten ikke minst 1898-1962/63 («Wexelsenplakaten») (navn etter Venstre-statsråd, biskop en periode) ville aktivt hindre bruk av samisk/kvensk endog i fritida på skolene. Dette ble praktisert i skolemiljøene opp til etterkrigstida, ikke minst på internatskolene.

Motstemmen, presten Jens Otterbech, var ikke aleine, noen prester og et par biskoper var mer eller mindre enige med ham i samtida, særlig i det å få samisk morsmål i religionsfaget i skolen, som stadig ble skjøvet tilbake. Etter Otterbech ble fornorskninga helt dominerende, både i skolen og blant biskopene i nord . Svært lite samisk/finsk ble da brukt i kirka og i skolen. I etterkrigstida endra dette seg i tråd med økt interesse for minoriteter etter 2.verdenskrig. Etter 1980 skjedde en utvikling i retning av samiske rettigheter i stat og kirke.

I Sverige (*Vitboken*) var det helt dominerende blant prester og lærere å støtte forsvenskning. Samtidig hadde en der en noe mer liberal linje overfor reindriftssamene. I Finland var det prosamiskhet rundt 1900 i deler av kirka, ellers økt forfinsking.

Jeg studerer Otterbech med hovedperspektivet «et eksempel på en motstemme» i motstanden mot «den sterke fornorskninga». Dette er en viktig presisering. Fornorskninga i seg sjøl ble ca 1900 så totaldominerende at en alternativ agenda var svært vanskelig, knytta til modernitet, moderne skolegang, nasjonsbygging, som den var. (Jf avisa Nordlys 24.12.2018: fornorskning også brukt om innskrenka reindrift). «Den sterke fornorskninga» betyr at fokus avgrenses til kampen mot den fornorskninga som ble oppfattet som ekstrem av noen i kirka, noen politikere, og enkelte innafor skoleverket. Begrep som «sproghjelp» kontra «sprogsvang» var viktig begrepsbruk for Otterbech og hans støttespillere.

«Eksempel» –med det mener jeg å bruke Otterbech som innfallsvinkel til studium av motstemmene til den tunge fornorskninga, støtta av mye av maktapparatet. Av denne grunn drøfter bruker jeg mye spalteplass på å beskrive og analysere noe av fornorskningas historie i Norge i relasjon til skole og kirke, som jo var sterkt integrert.

Hvorfor skulle en vise historiefaglig interesse for en tilsynelatende tapt sak? (Jfr Thorvaldsen 1990 om bispevalget 1918)? Det er flere årsaker til det. Otterbech kan sies å være en over tid svært utholdende motstemme. Videre utvikla han et tydelig flerkulturelt syn som ikke mange stod for i samtida: ikke bare samisk for troens skyld, i skole-kirke, men også at kulturer hadde en viss egenverdi og likeverd (LV, Finnemisjonsforbundets blad, 1910-21; Eriksen/Niemi 1981, s. 180).

Ellers er en klar eksponent for en antifornorskning faglig interessant, - vi har her et minoritetssyn som tapte utover på 1900-tallet, men som ble plassert i majoritetsposisjon etter 1980-tallet (Henry Minde kaller 1950-80 «avviklingsfasen» med slutt på skolefornorskninga, revitalisering, Sameting, Samisk kirkeråd, etc.

Kirkemøtet har i vår tid beklaget overgrep mot samene. Samisk kirkeråd uttalte seg flere ganger om relevante saker, og Nidaros, Sør-, Nord-Hålogaland og Nidaros bispedømmer har de aller siste åra innførte elementer av samisk språk i svært mange gudstjenester og kirkelige handlinger. Ny nordsamisk bibel kom i 2019.

Dette gjør et studium av minoritetsposisjonen til Otterbech ca. 1894-1921 relevant som også kan belyse dagens virke for samiske rettigheter. Også i dag er det diskriminering av samer. Også forskere innafor samiske forhold ved Uit Norges arktiske universitet og Sámi Allaskuvla i Guovdegeaidnu/Kautokeino deltar aktivt i debatter rundt dette.

1.3 Teoretisk rammeverk, historiefaglig kontekst: Fornorskning, språkpolitikk, nasjonalisme: kirka/fornorskninga, kolonisering/urfolksperspektiv

Oppgaven er historiefaglig orientert, med innspill fra faget kulturhistorie/etnologi, som jeg fra før av har hovedfag i.

I denne oppgaven vil fornorskninga av samene, med de store sosiale /språklige konsekvensene dette fikk, belyses og drøftes, ikke minst i et kirkelig lys der motstemmer eksemplifisert ved Otterbech vil vise motkreftene til assimileringspolitikken fornorskninga var knytta til.

Det er flere faglige innfallsvinkler til studier av fornorskningspolitikken. Til studium av fornorskning i skolen har jeg brukt standardverk (Dahl, 1957; Minde, 2005; Eriksen/Niemi 1981; Hoem/Tjeldvoll, 1980, etc.) og om kirkas rolle artikler og mindre avhandlinger/bøker (Øygard, 2015; Steen, 1963; diverse originalkilder, publikasjoner av Otterbech, LV, etc). Videre har jeg brukt standardverk om samisk religiøs litteratur (Kjølaas, 1995), Sjøbergs doktoravhandling om samisk kristentro (2008), Kristiansen om religion og læstadianisme etc. Persen (2008) er et bidrag om fornorskninga i Otterbechs eget sokn, Kistrand (Porsanger kommune i dag).

For å belyse fornorskninga, kan en her tenke seg 4 minoritetspolitiske alternativer. (Niemi, 1997):

1.Segregasjon: dette ble drøfta, men aldri realisert, i Norden. Det ble tatt i bruk i flere land, noen elementer av dette i svensk «lapp ska vara lapp»-tenkning, reindriftssamer særbehandles og gis rett til kultur, andre assimileres kraftig, særlig etter 1913, jf. svenske *Vitboken*).

2. Akkulturasjon av minoriteten, der målet er integrasjon, men uten sterke virkemidler, noe overlates til lokalmiljøene. Dels praktisert ovafor samer i Norge på deler av 1800-tallet, under Stockfledt (1830-40-åra) en mellomting mellom dette og nr 4.

3. Assimiliasjon. Dette var en bevisst kamp for et homogent samfunn, der gjerne minoritens kultur etterhvert blir borte, ofte knytta til nasjonalpolitisk mobilisering. Har stått sterkt ovafor samene i Norge særlig 1898-1960-åra. Noen bevegelser i Norden står for det i dag .

4. Pluralistisk integrasjon. Dette innebærer integrasjon av minoritet(ene) slik at de ikke mister sin kultur. Dette synet innebærer ofte en støtte fra staten for bevaring av minoritetskultur. Dette har vært en offentlig linje i stat og kirke, i nordiske land fra 1980-åra. Jfr i Norge grunnlovsparagraf om samer som urfolk, undertegnet ILO-konvensjon om urfolksrettigheter, Sameting og Samisk kirkeråd.

For å sette dette i en språkpolitisk sammenheng, kan vi sammenlikne med norsk målreisning med arbeid for likestilling av to målformer 1885-1889, samtidig med klar monokultur i relasjon til samisk morsmål og kvensk. (om målrørsla og kirka/Hognestad: Halse, 2016).

1.4 Metode, relevante kilder og faglitteratur

I denne oppgaven har jeg brukt et breispekta utvalg av kilder og litteratur. Jeg har brukt disse kildene og faglitteraturen i drøftingene mine.

Av praktiske grunner (avstander, jeg bor i utkanten av Troms fylke), har jeg brukt en god del faglitteratur med henvisninger til/sitater fra primærkilder, og forholdsvis få relevante primærkilder. Noen aktuelle kilder er ikke digitalisert. Jeg legger altså av ressursmessige årsaker hovedvekt på noen få originalkilder som relateres til Otterbech: Noe fra samemisjonsarkiv (Statsarkivet i Tromsø; Norges Samemisjons arkiv), som dekker Otterbechs tid 1894-1921. Særlig bruker jeg Otterbechs bøker fra 1917; *Fornorskningen i Finnmarken*, (til reformasjonsjubileet), og fra 1920: *Kulturverdier hos Norges finner*, og det han skreiv i bladet Lappernes Ven 1910-21 til han døde.

Av primærkilder er ellers artikler/innlegg i for eksempel Samenes Venn (av f eks Hanna Otterbech, Otterbechs kone) og sitater fra kritikere av Otterbech fra samiske aviser (mye fra Sjøberg, 2013).

Av viktige faglige verk vil jeg særlig nevne Einar Niemi med artikkel fra 1997 og *Den finske fare* (Eriksen/Niemi, 1981), en studentoppgave om biskop Bøckman (H.Øygard, 2015). om Karasjok menighet (O.Øygard 1980), doktorgrad om samenes kristningshistorie (Rasmussen, 2016), doktorgrad om samiske kristne tradisjoner om velsignelse /sivdnidit (Sjøberg, 2018). Læstadianismen, berørt av Otterbech, er studert (Kristiansen; om opprøret 1852, Zorgdrager, 2000). Annen nyere faglitteratur som tar opp samenes kristning er også anvendt (Hansen, 2003). Videre har jeg anvendt annet materiale av Sjøberg (litteraturlista) om samepolitikere og kritikere av Otterbech. En svensk artikkel om samisk kirkehistorie er anvendt. (Rydving, 2011). Materiale fra samiske blader som *Nuorttanaste*, *Waren Sardne* og *Sagai Muittalægje* er brukt (se oppgaven og litteraturlista, avissitater henta fra Sjøberg, 2013). Otterbech tas opp, og hans kritikere. Annen litteratur om samer og kirka brukes også (Lindkjølen, 2005)

Av skolehistoriske arbeider er det flere relevante som tar for seg fornorskninga/dels kirka/skoledirektøren (f.eks. Dahl, 1957; Minde, 2005; Hoem/Tjeldvoll. 1980). Litteratur som tar for seg religiøs samisk litteratur er studert (f.eks. Kjølaas, 1995).

Av typisk etnologisk/kulturhistorisk karakter fra Kistrand, Otterbechs base 1894-1902 og mange seinere besøk, er Bente Persens avhandling (2008) om fornorskninga, med fokus på en hypotese om uløselig sammenheng mellom den von Westen-prega statspietistiske kristning og den kraftig gjennomførte moderne fornorskninga i Porsanger. Persens hypotese er at fornorskningen av samene var motivert ut fra religiøs tro (s. 13 ff), relatert til religionsskiftet.

Videre har jeg brukt artikler av fagfolk i miljøet rundt Kirkelig utdanningscenter i nord. Til drøfting av bispevalget 1918 har jeg brukt Torvaldsens artikkel fra 1990, der det også er gode sitat fra statlige og kirkelige kilder.

Ellers er det noen fotografier av Otterbech og hans krets i Kistrand. Persen (2008) bruker samiske kilder fra lavere sosiale lag og sitater fra tekster av tidligere prestefruer fra området.

Artikkelsamlinga *Erkjenne fortid -forme framtid*, 2013, om synliggjøring/usynliggjøring av samiskhet, er relevant. Artikkene er om nyere tid, men kaster lys over beslektede problemstillinger under Otterbech. Han ville gi et alternativ til usynliggjøring av samer i det enkulturelle/assimilerte Norge og synliggjøre dem i sin samtid. Artikkelsamlinga har både teologiske, historiske og sosialpsykologiske perspektiv. En artikkel fra Finland løfter fram synliggjøring som viktig. Ellers har jeg lest tekster av Læstadius, fortellinger fra nord, gjengitt av bl.a. Roald Kristiansen, etc. Litt materiale fra nabolandenes kirkeliv og samene gir nyttig bakgrunnsstoff, Otterbech nevner noen ganger Sverige som bedre enn Norge overfor samene, jf. også den svenske *Vitboken*, med artikler om kolonialisme og samiskhet og Svenska Kyrkans historie.

Av historiemetodisk litteratur vil jeg nevne *Å gripe fortida. Innføring i historisk forståing og metode* (Andresen, Rosland, Ryymin, Skålevåg 2015), videre noe om sivilisasjonsprosesser, og Norbert Elias (Lie Christensen, 1995, s. 200 ff) Dette er nyttige perspektiver når det gjelder flere av tekstene jeg har lest med hensyn til «oppdragelse» av samene til nordmenn, med «norsk» religion. Dette var utbredte tanker i for eksempel skoledirektør Thomassens kopibok, og dels i kirkelig materiale, også hos velvillige prosamiske som biskop Bøckman (sitert hos Persen, 2008). Samene var svake, fjellsamene de egentlige samer, sjøsamene måtte assimileres, fordi de var svakest.

Ellers bruker jeg lokalhistorisk litteratur, bygdebøker, fra Porsanger (Richter Hansen, 1986; Petterson, 1994) og Sør-Troms – Astafjord (Hansen, 2003).

2 Unge år i gryende fornorskningstid 1868-1894

2.1 Nærkontekst og samisk-kirkelig historie

Nyere forskning ser annerledes på kristninga av samene enn før. Tidligere var en mest opptatt av misjonstida med samisk språk i bruk ved Von Westen (virketid særlig 1714-27) og bygging av samiske skoler og pietistisk statsmisjon, som det viktigste når det gjaldt kristning av samene. I dag regner en med en lang prosess, og vanlig syn er at samer og nordboere interagerte svært tidlig, og at samene lærte å kjenne kristendommen ved varebytte/handel, myndighetskontakt, forsvar, kirke, etc. En regner med en tokulturell tilnærming gammel samisk tro-kristendom og gjensidig påvirkning. Katolsk preg med Mariafokus, hjemmedåp som gammel skikk og sivdnidit- tradisjon (velsignelser) etc., avspeiler dette. (Rasmussen, 2016; Sjøberg, 2018; Hansen, 2003). Det er nyanserte oppfatninger, noen forskere legger vekt på (Sverige) at kirkene i eldre tid mest var orientert mot de bofaste skandinaver (Rydving, 2011, s. 32). Noen peker på tidlig kontakt kirke-kystsamer/nordmenn (Kristiansen, 2014, s.218 f)

En kan snakke om en folkekirkelig eller kristent påvirka samisk folkereligiøsitet som gammel, med elementer av synkretisme. Ellers regner en med at misjonskristendommen initiert på 1700-tallet også er en viktig strøm i samisk og nordnorsk tros- og kirkeliv. Sørnorsk misjonskristendom har likevel hatt vansker med å få rotfeste, jf utviklinga i nyere tid. Ellers er det veldokumentert at frikirkelighet og frelsesarmé slo an hos en del sørsamer tidlig på 1900-tallet (Rydving, 2011, s. 38).

Særlig viktig ble vekkelsen tilknyttet Lars Levi Læstadius (1800-1861). Flere forskere har studert den, bl.a. Roald Kristiansen og Torjer Olsen. Den spredte seg fra 1840-50-tallet over hele Nordkalotten, i dag med forgreininger i for eksempel USA og Russland. I starten spilte kvinner en viktig rolle (ibid s. 37-39). Seinere ble den dominert av menn, i hvert fall som predikanter. Den ble en av Nordens viktigste vekkelser, den eneste med entydig basis i nord, med flere retninger etterhvert. Det særpregede er først og fremst to forhold: Vekt på nødvendig tilsigelse av syndenes forlatelse av en fra forsamlingen (særlig i retningen kalt «de førstefødte»), og fokus på at velsignelsen kommer fra nord (jf. Sakarja 6,8). Bevegelsen hadde et variert tilhøve til statskirken, også på Otterbechs tid, men de fleste læstadianere var, og er, medlemmer av statskirken. Bevegelsen er luthersk- pietistisk, med et strengt syn på adiafora, kulturytringer. Flere forskere mener det er samiske trekk ved den, en tolker «rørelsen» (samisk:

lihkadut), karismatiske ytringer, slik. (Dette skjer gjerne i samband med nattverd, noen ganger sterk offentlig syndsbejennelse, i dag gjerne i det stille, overfor predikant). Noen mener det samiske her ikke er vesentlig, men det teologiske (syndsbejennelse/tilgivelse) (Bjørklund 1985, s. 312-14). I fornorskningstida betydde bevegelsen mye for stolthet overfor kvensk kultur, oppfatta som dels et hellig språk, og likeså ovafor samisk (ibid, s 287 ff). Den bidro til å gi småkårsfolk av samisk og kvensk bakgrunn og i noen grad etterhvert norsk almue, sjølrespekt. Læstadius sa: «En lapp er en bätre sorts människa enn en bofast eller en icke-lapp» (Jernsletten 2008, s.79).

Hovedfokuset i statens og kirkas forhold til samene var enten assimilering/fordansking /fornorskning og etterhvert nasjonalisme med primært en kultur/ett språk eller med plass for tospråklighet/flerspråklighet innafor den norske nasjon. Det er nyanserte oppfatninger om syn på omfanget av kirka og fornorskninga, noen legger vekt på dens kritiske rolle, andre på mer enkeltaktører i mot og statslydigheten (som prester og biskoper hadde som embetsmenn). (for eksempel Kristiansen, 2014, s 234). Det var i Norge svært få samiske prester, ulikt i Sverige, helt opp til nyere tid. (ibid). De tidligste var Anders Porsanger (1735-80) (ibid s. 222ff), den neste først Henry Marenius Slotten (1902-53). Første bok på samisk ble i Sverige trykt 1619, i Norge først 1728. (Lindkjølen 2005, note 1; Kjølås 1995, s.45).

Von Westens tid (1714-20-åra) hadde fokus på å bruke samisk i kirke og skole. Etter dette veksla det mye, ofte i tråd med staten/biskopenes syn, enten bare på bruk av dansk/norsk, eller bruk av samisk i kristendomsopplæringa. (Larsson, 1989, s.18; Dahl, 1957, s. 3ff). Misjonen som stiftelse ble organisert på sida av Nidaros stift, (Misjonskollegiet 1714, under Kongen), og inntektene fra de fleste kirkene i hele Nord-Norge gikk lenge til misjonen, ikke stiftet. (Hansen 2003, s. 388f).

Så fulgte en svært vekslende tid til 1820-30-åra med få samiskvennlige og mest fornorskingsorienterte biskoper.

I 1830-40-åra var det en samiskvennlig linje i en epoke prega av romantikken, der samene ble sett på som urfolk (Den norske historiske skole). Stockfleth (1787- 1866) var en viktig aktør, prest i Finnmark og samisklærer ved Universitet i Christiania. Han så på retten til bruken av samisk morsmål som gudgitt, jf. seinere Otterbech. 1824-48 var det et lærerseminar på Trondenes ved Harstad, viktig for både skole og kirke, som var sterkt integrert, prestene var

embetsmenn. Det ble flytta til Tromsø i 1848. Fra 1848 kom det samiskundervisning for prester som skulle tjenestegjøre i samisktalende sokn i nord. Dette foregikk ved Universitetet og ved seminaret i Tromsø.

2.2 Økende fornorskning

Etter 1851 med sosial uro rundt Marcus Thrane og 1852 ved opprøret i Kautokeino/Guovdageaidnu og dels Nord-Troms (f.eks. Zorgdrager, 2000, s. 189ff, Bjørklund, 1985 s. 302ff) og sterkere nasjonalisme, snudde det tidligere relativt samiskvennlige Stortinget. Stockfleth (Kjølaas, 1995, s. 61ff) hadde sørga for samiskspråklig og kombinert samisk-norsk tekstlitteratur til kirke og skole, bl.a. NT i 1840. I denne tida (ca 1848-52), med konflikt mellom det voksende antall norske bumenn - kolonister – fra sør i sør-Sápmi, og når det gjaldt beiterettigheter for reindriftssamer, oppfatta nordmennene «samene som et folk uten sivilisasjon, som halvville mennesker som levde et liv i største uvitenhet» (Zorgdrager, 2000, s. 202). Det var komplekse årsaker til opprøret 1852, ikke minst økonomiske, grensestenginga mot Finland, krise for reindrifta og mer religiøse årsaker, - ellers ikke minst de herskendes (den norske elitens) overlegenhetsideologi (Zorgdrager, 2000, s. 207)

I 1851 ble det innskjerpa at skolespråket var norsk. Presten og språkmannen Stockfleth språktolerante linje tapte terreng.

En annen viktig aktør var Finnefondet fra 1851 (viktigst til ca. 1921). Det var relatert til Opplysningsvesenets fond (Larsson 1989). 1851 uttalte departementet at målet for fondet var å «bibringe Lapperne Kyndighed i det norske Sprog». Det har vært en almann oppfatning at dets mål var satsing på fornorskning, ved at lærere i folkeskolene, særlig i Finnmark, kunne søke om økt lønn for gode resultater i norsk.

Men forskning nyanserer bildet, gjennomgang av lærersøknader 1901-02 viste at det mer var et allment lønnstillegg (Grenersen 2015). Det var en nølende holdning lokalt mot å forskjellsbehandle. Skoledirektøren og stiftsdireksjonen, statens forlengede arm, hadde ikke detaljoversikt og greip ikke inn noe særlig lokalt. Målsettinga med å bruke økonomiske incitamenter ble altså antakelig ikke så effektiv.

Men noen forskere ser fondet som viktig, midler ble brukt til for eksempel internat, lærere, pedagogiske tiltak etc, etter 1879 også mot kvenene. (Larsson 1989).

Viktig med tanke på Otterbech er at satsinga på «overgangsdistriktene», der fornorskningsstøtet ble satt inn, ble utvida fra Vest-Finnmark, nettopp med Kistrand, Otterbechs sokn etter 1894, (Larsson 1989, s 41), der han møtte dette i kommunen fra første dag han ble tilsatt 1894. Øst-Finnmark, der samisk stod sterkere, og Indre Finnmark, samiske kjerneområder, ble ikke prioritert i første omgang.

2.3 Det samiske i kirkelig kontekst i tiden før Otterbech

Som nevnt veksla kirkas politikk med hensyn til språkpolitikk overfor samene. Kvenene ble vurdert på en annen måte, som innflyttere. Vadsøprest, seinere språkforsker, Johan Fritzner, gikk inn for at prester burde kunne kvensk/finsk noen steder der det var mange kvener (Eriksen/Niemi 1981, s 62 f).

Svært viktig var kongelig resolusjon av 1848. Der ble det vedtatt at prester fikk anledning til samisk- eller finskopplæring ved Tromsø seminar eller Universitetet. Det stod strid om dette i relasjon til språkpolitikken. I Vadsø var det diskusjon om tolkning til finsk, mange gikk heller i læstadianerforsamlinger enn å delta på noen få gudstjenester med kvensk tolking. I 1859 ble det bestemt at prester til Lyngen og Finnmark skulle, om de ikke kunne det fra før, skaffe seg samisk- eller kvenskkunnskaper ved opphold på Tromsø seminar. 1872 kom et departementsskriv om bruk av samisk i kirka. Samisk og norsk ble enda her formelt sidestilt, men bruk av finsk ble strengt regulert, da den «finske fare», forestillingen om trusler utenifra, var en faktor (ibid s 63). Begrepet «hjelpespråk» var viktig i denne tida, - det var en prosess mot at minoritetsspråkene (etter 1880/1898) bare skulle brukes i nødstilfelle for å lære norsk.

Flere av avisene nordpå var svært fornorskningsvennlige og kritiske til at kirka var «ettergivende» (1866, *Finnmarksposten*, ibid s 64). I *Tromsø stiftstidende* 1867 snakket en innsender om faren for en russisk Bismarck. Frykt for særlig finsk og russisk ble her kopla sammen.

Et viktig skriv av 1872 fra departementet, som mye bygde på biskopens tidligere kommunikasjon, (Hvosleff, som hadde opplevd Kautokeinoopprøret), konkretiserte hvordan språk skulle brukes i bispedømmet, spesifikt for soknene. Biskopen ville hindre at samer/kvener

pressa gjennom mye bruk av deres språk. (Øygard, 2015, s.18). Norsk ble prioritert, så samisk, og klart nederst kvensk med noen få ettermiddagsgudstjenester. Flere prester ønska etterhvert å justere dette også med mer norsk. Dette ble særlig klart etter innstramma med reglene av 1880, da norsk ble helt foretrukket i kirka, og konfirmasjonsundervisninga ble berørt, fordi den var knytta til skolen. Det sies å være klare mangler i samiskkunnskaper hos presteskapet (ibid s 18 ff).

En del av kritikken mot kirka fra medier ble imøtekommet, bl.a. regulering av finsk/kvensk. I 1882 refereres det fra et formannskapsmøte i Kistrand til brev fra biskopen samme år. Kommunen hadde siden 1880 bevilga penger til kirketolkning også til finsk, men biskopen bad kommunen om å fjerne dette, et klart eksempel på en embetsmanns lydighet mot statens politikk.

«Jevnt over» (Eriksen/Niemi 1981, s.64) viste kirka en mer «imøtekommende» holdning overfor samene i denne tida enn skolen. Fortsatt var holdningen (ibid, s 64) «moderat» overfor samene fra stat og kirke. Men ut på 1880-tallet begynte kirka og skolen for en periode å skille lag (se nedenfor om Skaar og Bøckman).

I denne gradvis økende fornorskninga ble Otterbech født, i det tidlig hardt fornorskningssprede Vest-Finnmark. Faren hans, og familien, måtte ha kjent til dette tidlig. Han var jo prest og embetsmann, som sønnen ble. Dette området var (Dahl, 1957) som sagt, startpunkt fra myndighetene for fornorskning etter 1851-vedtak på Stortinget, særlig etter 1880

Ut fra Niemi (se foran) sine 4 minoritetspolitiske alternativer, veksla Norge særlig mellom 2 (akkulturasjon, altså godkjenning av noe samisk i f eks religionsundervisning) og 3 (assimilasjon). Etter 1851 blir assimilasjon stadig mer styrka i skolen og med press mot kirka. Noen mener at kirka over tid hadde et annet syn enn staten relatert til morsmålet og kristendomsopplæringa (Larsson,1989, s 27).

Henry Minde kaller 1850-70 for overgangsfasen angående fornorskninga. En annen forsker skriver om tida etter 1850-åra: «Fra da av utmeisles gradvis en stadig mer konsekvent og kompromissløs fornorskningsspolitikk» (Bråstad Jensen, s. 200). Og det sistnevnte gjaldt både i “forkynnelse og undervisning” (ibid, s 200). Kirka, og prester som embetsmenn med betydelig

relasjon til skolen, stod midt oppe i dette. Dette har da sammenheng med dominansen av sosialdarwinismen og nasjonalismen i samtida (ibid, s. 200). En kan si at kirke og stat til før og etter 1900 var de sterke faktorene her, så ble hele utdanningssystemet og vitenskapen prega av vekten på noen kulturer og rasers overlegenhet (Sjøberg, 2013, s. 121-36).

2.4 Unge år (1868-1894). Overgangsfasen og konsolideringsfasen for fornorskninga

Jens Otterbech ble født 18. august 1868. Faren het Ingvald Mathias Otterbech (1841 – 1870). Han var sokneprest i Talvik ved Alta. Mora het Anne Louise de Seue (1841 - 1891). Hennes familie kom fra de franske hugenottene. Mange av disse måtte flykte fra Frankrike under den harde antiprotestantismen på 1600-tallet til protestantiske land. Flere ble viktige samfunnsbyggere der, som i Danmark-Norge.

Otterbech mista således faren sin da han bare var vel 2 år. Faren døde siden han stelte en som hadde fått flekktyfus etter en epidemi (Smith, 1922).

Da Otterbech var barn, er vi inne i det som har blitt kalt konsolideringstida for fornorskninga 1870-1905 (Minde, 2005). Dette skjedde parallelt med videre utvikling av sosialdarwinismen, med gradering av kulturer i et hierarki. Rasetenkningen ble mer utbredt, etter Herbert Spencers arbeid på grunnlag av Darwin (1859 og utover), Spencer introduserte begrepet «survival of the fittest». Tidligere på 1800-tallet tenkte en på menneskene som av felles opphav, sist på 1800-tallet av flere (polygenese). (Baglo, 2017, s. 160ff). Dette slo igjennom inn på 1900-tallet i vitenskap og samfunn, også i synet på samene. Finsk-ugrisk ble sett på som lavtstående i nordisk vitenskapelig kontekst (Vitboken, Sverige). Skallemaalinger (Baglo, 2017, s.166f) ble en utbredt metode i forskning rundt befolkninger i hele Europa med vurdering av et kulturelt og biologisk hierarki, der samer stod lavt.

Den helsefaglige nedvurderinga av folkelig samisk medisin og nedvurdering av tradisjonelt jordbruk og fiske kan sees i samme konteksten, harde reformer med lite syn for lokal, ofte samisk, kunnskap (jfr Bjørklund, 1985).

Kildene forteller om økt nasjonalpolitisk og språklig press med hensyn til minoritetsspråk og kultur i Finnmark (Dahl, 1957; Eriksen/Niemi, 1981, s. 34ff), gradvis mer også kvensk, det var store innvandra kvenske/finske folkegrupper i Troms-Finnmark. Det var økt frykt for at finnene var mest lojale til sitt opprinnelige hjemland Dette var det lite belegg for. Men generelt innafor

stat og academia ble en velvillig holdning fra romantikkens tid til samer som urfolk, endra sist på 1800-tallet til synet at de var «fremmede» (jf. historikeren Yngvar Nielsen: sørsamene var relativt ferske innvandrere). I nord var dette relatert til økt frykt for Russland-Finland.

Alt dette illustreres ved at blant annet biskopen (biskopene svært fornorskningsvennlige ca. 1850 til 1885) innvia et viktig kirkelig- nasjonalt grensesymbol i 1869, Kong Oscars kapell ved Grense Jakobselv. Bygget minner om en grensefestning. Etter grenseoppgangen mot Russland 1826 (som det sjølstyrte Finland lå under) var det strid mellom russiske fiskere og den svensk-norske stat (og skoltesarer og Norge). En norsk offiser foreslo, etter å ha fått et granskingsoppdrag av Indredepartementet, å bygge et norsk-luthersk grensekapell. Det eksisterte et russisk-ortodoks kapell ved Boris Gleb.

Navnet ble først gitt kirka etter besøk av Kong Oscar II, etter hans eget ønske. Kongen skjenket en marmorplate med innskriften: «Kong Oscar II hørte Guds ord her den 4de Juli 1873». Her ble det nasjonalreligiøse tydelig markert . (Kirkenes.kirken.no; Eriksen/Niemi 1981).

Etter at Otterbechs far døde i 1870, flytta mor til Otterbech med Jens og to brødre, til Østlandet (Østfold i følge Lindkjølen, 2005). I hovedstaden gikk Otterbech på skole, han tok klassisk artium ved Gjertsens skole for den høiere almennuddannelse i 1886. Skolen var en anerkjent privatskole. Fredrik Gjertsen (1831-1904) var en kjent norsk skolemann, oversetter av klassiske verk og forfatter. Han dreiv skolen 1869-1889. (Salomonsens konversationsleksikon, 2.utg., bd 9, J.H. Shulz, København, 1920, s. 745).

Otterbech skriver sjøl at det var mora som bidro til hans kristne omvendelse. (Studentene av 1886, skrevet i 1911, sitert i Porsangerfolket.) Otterbech ble, etter alt å dømme, påvirka av aktivt kristenliv i hovedstaden. Der virka teologiske høvdinger som Gisle Johnson (d. 1894), som prega en hel generasjon av norske prester. Han hadde forelesninger helt til 1891 (Aarflot 1967, s. 351 ff).

2.5 Prosamisk biskop I: Johannes Nilssøn Skaar (1828-1904, biskop i nord 1885-93)

I Otterbechs skole-og studietid i hovedstaden fikk Tromsø stift (hele Nord-Norge) en samiskvennlig biskop.

Skaar er omtalt som en ruvende skikkelse i norsk kirkeliv. Han kom fra bondemiljø. Etterhvert ble han regna som en betydelig hymnolog. Livet igjennom var han svært konservativ i teologi og politikk. Imidlertid innordna han seg i noen grad samfunnsstrømningene. Trass i at han seinere i livet (Nidarosbiskop da) fikk ord på seg å være noe stiv embetsmann og lite åpen for radikal lekmannsrørsle, fikk han et svært godt rykte blant samene. 57 år gammel ble han biskop i Tromsø stift, fra 1885-1893. (Norsk biografisk leksikon, Arne Bugge Amundsen, 9/12-2016; Steen 1963). Skaar var svært påvirket av Gisle Johnssons pietisme, som mange prester. Etter hvert ble han mer luthersk-ortodoks, med fokus på presteembete og sterk lydighet mot øvrigheten.

Tidlig i bispetjenesten i nord så Skaar at tilgangen på kristen litteratur for samene var blitt liten, likeså skolebøker. Han utvikla seg til å bli en kritiker av fornorskninga av samene (i samtida gjerne kalt finner, finner ble kalt finlendere). Stockfleths tospråklige/samiske bøker var utsolgt og (vel bevisst fra statens side) lite tilgjengelige. Særlig var samisk utgave av Luthers postill etterspurt.

Dette var etter 1884 med venstrestyret, som var sterkt fornorskingsprega. Det gjaldt særlig ledere som Sverdrup og Johannes Steen. Også Elias Blix var lojal mot dette, en periode var han kirkestatsråd.

Skaar ble sterkt berørt av vitaser til samiske områder, der det ble ønska mer forkynnelse og litteratur på samisk (i Vest-Finnmark var det en del fornorskingsvennlige prester, i øst færre, jfr. Dahl, 1957).

Biskopen sendte klager på situasjonen til departementet, men fikk lite medhold. Han klaga mye på at fornorskingsinteressene overkjørte samers behov for forståelig kristendomsopplæring. Derfor startet han og samarbeidspartnere i 1888 Norsk finnemisjon, en ovenifrastyrt organisasjon. (Steen 1963, s. 9ff). De jobba aktivt for samisk religiøs litteratur og samiske forkynnere og å få utgitt samisk Bibel (det var vanskelig å skaffe samiske forkynnere utenom de læstadianske miljøer). Han kunne med denne bispedominerte organisasjonen i noen grad omgå sin lojalitet som embetsmann. Han

prøvde å gå tjenestevei med klager, men ble ikke hørt. Skaar lærte seg samisk og var den første biskop som skreiv hyrdebrev på samisk, julen 1988.

En viktig oppgave for Skaar og Finnemisjonen var å få produsert en samisk Bibel. Et samisk NT var bl.a. gjort ferdig, særlig ved arbeidet til den opprørsdømte Lars J. Hætta og språkmannen J.A.Friis, i 1874. Mye pga. statlig motstand ble dette ikke realisert før under neste biskop, med Skaar som ledende kraft. Bibelen ble utgitt i 1895 i ca. 1500 eksemplarer (Kjølaas 1995, s. 88) (Steen 1963, s.41f oppgir 1150).

Skaar hadde imidlertid jevnt over et annet syn på kvener/finner enn samer (Eriksen/Niemi 1981, s. 65). Samene stod ham og andre i kirka nærmest. Skaar sa at kvenene burde fornorskes snarest mulig: «Finde de, at det er ubilligt, ligger Tilbageveien til deres Fædreland aaben for dem» (ibid, s. 65). Etter hvert endra Skaar syn, i forbindelse med oppvurdering av læstadianismen (ibid, s. 65). Skaar ble helt opp til 1960-åra huska som «samenes biskop» (Steen 1963, s. 29).

2.6 Otterbech i studieår og tidlig yrkesliv

I 1887 tok Otterbech hebraicum, og han ble cand.theol. i 1891. Fra tidlig ser det ut til at Otterbech ønska å følge i farens fotspor med arbeid blant samene. Han arbeida først på Nordstrand middelskole i Kristiania 1/-1892- 30/6-1893. Arbeide for Kristiania Indremission utførte han også. Ellers studerte han samisk og tok eksamen i Lapponicum ved Universitetet i Kristiania i 1893.

Etter dette hadde han et 4-måneders studieopphold i Tyskland i 1893 (I Studentene av 1886/skrevet 1911, står det 3 måneder) Dette ble seinere viktig erfaringsgrunnlag for Otterbech angående kampen mot hard fornorskning. Han viste til Tyskland seinere og deres germanisering.

I Tyskland studerte han kristent sosialt arbeid. Landet var jo et foregangsland innafor luthersk diakoni, derifra kom ideen om diakoni/diakonisseutdanning i Norge. Tyskland var i noen grad et sosialpolitisk foregangsland under det autoritære tyske keiserstyret, som

mottrekk til sosialismen. Ellers fulgte Otterbech forelesninger i Berlin og i Leipzig og satte seg inn i arbeidet blant «forkomme» i Bielefeld, Neuen-Dettelsau, Berlin og i Hamburg. Han fulgte religionsundervisning ved gymnasier i Berlin og Dresden. (Otterbechs korte sjølbibliografi, sitert av Smith/i Porsangerfolket).

Ellers var han i studietida medlem av Studentersangforeninga og «delvis» av Studentersamfunnet. Familien var musikalsk. Han spilte sjøl piano, og han sang. Kona og barna spilte piano, fløyte, cello eller fiolin. (Smith)

Otterbech gifta seg 3.august 1894 i Bergen med Hanna Marie Krogh (1873 - 1953), datter av kontorfullmektig Jonas Anton Krogh (1850 - 1878) og Jacobine («Bine») Alette Berentsen (1851 - 1892).

Otterbechs fikk flere barn: Håkon, f. 25/6-1895, Werner, f. 23/5-1897, Anna, f. 17/9-1900, d. I Kistrand 19/11-1901. Alle de tre forannevnte ble født nordpå, de andre sørpå: Ingrid, f.17/11-1902, Gunnar, f. 4/6-1905, og til sist Evy, f. 17/6-1909.

Otterbech vokste altså opp i en embetsmannskultur og fikk en ektefelle fra middelklassen. Faren hennes var neppe velstående, han var kontorfullmektig og familien var fra Bergen. Otterbech opplevde også tap, også materielt, ved farens død og familiens flytting, og datters død. Både skriftlige kilder og bilder (se fotografier i vedlegg) avspeiler framskrittstro, modernitet og interesse for både nasjonsbygging, men også kultursensitivitet, men også oppfatta av kritikere som å ha paternalistiske drag (jf. hjelp til samene) .

2.7 Prosamisk biskop II: P. Wilhelm K. Bøckman (1851-1926, bisp i nord 1893-1909)

Den nye biskopen, tilsatt ett år før Otterbechs kom til Kistrand, fulgte i stor grad i samme spor som Skaar. Han hadde alt virka 3 år før dette som stiftsprost i Tromsø og kjente derfor området. I denne tida hadde Finnemisjonen arbeida noen år med varierende resultat. Særlig Indre Finnmark, Kautokeino,/Guovdegeaidnu, var lenge prega av 1852-opprøret, etter misjonskilder var det mye fyll og få aktive troende der (Steen, 1963, s. 28 f). Jeg har muntlige kilder fra reineier fra Guovdageaidnu, som bor i Lavangen/Luobak i Troms. Han

fortalte (muntlig i mai 2019) at det etter tradisjonen var kanskje 2-3 kristne, dvs. læstadianere en del år etter opprøret, - altså en slags kollaps. Noen kilder (ibid, s. 28 ff) mener Finnemisjonen oppnådde en del i Finnmark til 1893 ved forkynnelse på samisk. Men de stod etter hvert igjen med bare én samisktalende predikant. Ca. i 1880-åra var det antydning til læstadiansk vekkelse der.

Bøckman overtok for Skaar i ledelsen av Finnemisjonen og bad sammen med språkmannen Quigstad og pedagogen Ursin, Skaar fortsette i styret til Bibelen var utgitt. Dette skjedde først 1895 (se ovafor). En viktig rolle i oversettelsesarbeidet spilte en tidligere straffedømt fra 1852-opprøret, Lars Jacobsen Hætta (1834-1896). Finnemisjonen og andre skaffa midler, mens staten var avventende og dels negativ, som Det norske bibelselskap (Steen, 1963, s. 41f; Kjølås, 1995, s. 84f).

Bøckman var viden kjent for sin energi, ikke minst med omfattende reising, og han kjempa for samiske språkrettigheter med kraft (Øygard, 2015). Han ble regna som en betydelig biskop. Ulikt Skaar, som var bondesønn, kom Bøckman fra embetsmanns- og presteslekt. Han jobba først som bestyrer ved Volda seminar, 1873-76/77 og hadde også et studieopphold i Tyskland. Først der, ca. 1876-77, ble han sikker på prestatjeneste. Han ble prest 1877, først stiftskapellan i Bergen, så prest og etter hvert prost i Sunnhordland. 1890 ble han stiftsprost i Tromsø. I løpet av hans 16 år som biskop ble det oppretta 14 prestestillinger. Han vigsla 25 kirker. Noen av kirkene kan sees i relasjon til nasjonsbygginga og nasjonalismen (Norsk biografisk leksikon.no; Øygard, 2015).

Ellers møtte Bøckman motbør fra egne rekker. Noen prester, særlig i vest- og nord-Finnmark, var kritiske til behov for egen samemisjon. Han møtte en skjerpa innstilling fra departementet med hensyn til fornorskning især i skolen, av både samer og kvener, da han tiltrådte.

I likhet med Skaar møtte Bøckman fortvilelse i samiske miljøer under visitaser, ikke minst sist på 90-tallet, ettersom fornorskninga ble intensivert. Bøckmans skriftlige henvendelser 1896 og utover møtte ikke-svar eller avslag. Ikke minst gjaldt dette under kirkestatsråd (og noen år biskop) Wexelsen.

Bøckman ble altså avvist tjenestevei der han bad om økt bruk av samisk i kristendomstimer. Han valgte da å bruke media, *Morgenbladet*, i 1898-99, en forholdsvis stor avis. To ganger ble det førstesideoppslag. Avisen hadde ca 10 000 abonnenter 1901 og var et sentralt konservativt organ (Øygard, 2015, s. 26 f). I offentlig debatt argumenterte biskopen med at svært mange prester faktisk brukte «finsk», dvs. samisk, i konfirmasjonsundervisninga. Dette mener Øygard (s. 30) er noe usikkert, uansett legger han vekt på retten til å forstå kristendomsundervisninga og ikke bare møte språktvang der. Dette er et aspekt Otterbech skulle legge vekt på i boka av 1917 om fornorskninga.

I sin balansegang mellom embetsmannsfokuset og det kirkelige tapte Bøckman, som Skaar før ham, ved tjenesteveiens metode. Men han la vekt på at kirka (også da den verdensvide) sine interesser talte for en kristendomsopplæring som gjorde at samiske barn forstod troen og Bibelens ord. Imidlertid mener Øygard (2015, s. 24) at biskopen egentlig ikke var i mot fornorskningas mål, men klart imot dens metoder for å oppnå dette. Dette fordi han måtte være lojal mot språkpolitiske hoveddrag som embetsmann. Likevel hadde han en kirkelig målsetting også som ordinert prest og biskop. Han argumenterte med at norskkunnskapen barna fikk gjennom tvangsbruk i kristendom, ble svært liten, antakelig fort glemt utafor skolen (ibid s 24). Bøckman var mot mye av den nye skolelovgivninga, her preges han av tidstypisk perspektiv: Samene hadde mindre kunnskap, var svakere, og det kunne bli for mange nye fag, i tillegg var det behov for tid til «hjelpespråkene» (ibid, s 31). I den sammenheng hadde han, noe vi møter hos Otterbech, et syn for morsmålet (samisk her) som «hjertespråket» og derfor relatert ikke minst til tro og religion (ibid s, 31 f).

Som Skaar, hadde Bøckman mange energiske innspill når det gjaldt fornorskninga i skolen/kirka. Til slutt fikk han ett gjennomslag: i 1896 kom kongelig resolusjon Om tillatelse til ordinasjon av samemisjonspresten Tandberg. (Kirkedepartementet anbefalte kongelig sanksjon). Han ble ordinert i Hammerfest av Bøckman 14.juni 1896. Dette var en av de få enkeltseirene for biskopen på dette feltet. Tandberg kom fra Norsk finnemisjon som predikant, - den første norske, og første ansatte teolog der (Steen, 1963, s. 29 ff). En kan legge vekt på teksten fra departementet i forbindelse med ordinasjonsretten for Tandberg:

... udføre en Præsts Forretninger for en Del av Landets Befolkning, der, efter hvad der et oplyst, paa Grund av Særegenheder ved dens Livsforhold, dens Opholdssteders afsides Beliggenheder og Menighedssdistriktenes store Udstrækning og spredte Bebyggelse i den paagjældende Del af Landet vanskelig kan blive tilfredsstillende betjent af Kirkens almindelige, til de enkelte Lokalmenigheder knyttede Præster (sitert av Steen, 1963, s. 31).

Staten var i denne tida av den oppfatning at det samiske, det virkelige samiske, var «fjellsamene», som det her fokusertes på; de andre, sjøsamene ved kysten, var ikke egentlige samer. De var usynlige i departementets tekst, da man mente samer bor i utkanten. (Flere eksempler hos Persen, 2008).

Videre er det viktig å aksentuere at kildene viser Bøckman hadde en type evolusjonistisk/sosialdarwinistisk syn, noe som var vanlig blant de utdannede rundt 1900, jf. også et utbredt trekk ved dette hjelpfokus innen misjonen, (Øygard s.34, Persen 2008, jf. også kolonialismen i samtida, «the white man's burden»). Bøckman har analogien foreldre - barn i bruk overfor samene. (Øygard, 2015, s. 33 ff) Bøckman mente at alle hadde samme verdi for Gud, men at noen kulturer var mer livskraftige, andre måtte hjelpes, og evt. dø ut. Men uten tvang. «Norsken seirer alltid, hvor den trønger frem, fordi den er overlegen i Kultur og støttes af alle offentlige Institutioner» (Øygard 2015, s. 32). Dette fokuset kan ha vært både reelt, hans eget syn, og dels taktisk, for almenheten sørpå som leste dette, støtta nok assimilering i nasjonalismens tid rundt 1905 (ibid, s. 32). Han skreiv altså rimelig likt til departementet og avisa. Han hadde medlidenhet med samene, her særlig de mer «avsidesboende» innafor reindrif. Han mener også samiske barns svakhet gjør at den gamle skoleoven 1860 passa bedre, det er for mye fag i den nye av 1889 (ibid, s. 33). Men hvis de (reindrifas folk, «de egentlige samer») gav opp nomadismen, ville de ellers bli assimilert (ibid, s. 32 ff). Kulturen og livsformen ble ikke sett på som bevaringsverdig i seg sjøl.

Ellers finner vi hos Bøckman (i hvertfall litt seinere, i *Norges kirke 1914*, sitert fra Persen 2008, s. 62) også en oppfatning, ihvertfall i sitatene her, at «hedenskapets mørke og ulykke» lå over samene (ibid, s.62). Det mørke synet på helse og materielle forhold ble

framheva: «fattigdom og vanstell, urenslighet og uforstand, drik og usedelighet» plaga samene (ibid, s. 62). Han la vekt på deres behov for kristen omvendelse også (ibid, s.62). Ikke alle samemisjonsvenner tenkte slik, Otterbech hadde et nyansert syn på samenes kristenliv. Persen (2008, s.62) mener biskopen ville «omvende samene til levedyktige nordmenn».

Ellers har vi opplysninger fra visitas i Karasjok 1904 (Øygaard, 1980, s. 10, fra kallsbok), at biskopen (Bøckman) oppfordra folk til å la seg døpe i kirka. Øygaard mener prestene jevnt over støtta den typisk samiske hjemmedåpstradisjonen med stadfestelse i kirka seinere, i allefall i Karasjok. (ibid, s. 10). Det er usikkert hva Bøckman mente: Ville han dra dåp bare til den fysiske kirka og da overkjøre lokal tradisjon, eller bare vektlegge stadfestelsen? Jeg tenderer mot det siste.

Det var forskjellige eksponeringer av religiøst liv i denne perioden under Bøckmans tid. I for eksempel Karasjok, knytta til Kistrand, Otterbechs sokn, var det læstadiansk vekking og økt kirkesøkning rundt 1900-1908/10. Etterpå ble kirkesøkningen noe svakere i den bygda, men som ofte i Finnmark var det stor søkning ved høytider (Øygaard, 1980, s. 8). Otterbech viser til biskopen i et brev han, oppfordra av kirke departementet, sendte 4/10-1917 (Otterbech 1917), at han bad Otterbech om bistand mot fornorskinga.

I Otterbechs bøker (1917/1920) avspeiles et annet syn enn ihvertfall Persen (2008) mener Bøckman hadde: Samene var like gode kristne som nordmenn, og deres kultur måtte støttes, de trengte evangeliet som andre. De var ikke «hedninger».

Samepresten Tandbergs årsberetninger som predikant og prest gir ellers et godt bilde av livet i Finnmarksbygdene, hans virke, reformsyn, vanlig syn i samtida på misjon overfor svake- og negativ holdning til læstadianismen, men ros til enkeltpredikanter (Steen 1963, s 32). Tandberg gikk over i soknepreststilling i Lebesby 1897, men han forble alltid opptatt av samemisjon. Han og Otterbech kom til (de bodde jo ikke langt fra hverandre, Lebesby og Kistrand) å samarbeide (se nedenfor om samisk blad, *Sami Usteb*). Årsmeldingene til Norsk finnemisjon fra Tandberg er grundige med vekt på eventyret i arbeidet, omsorg for

de svake, og noe moralsk kritikk, og diakonal omsorg/forkynnerglød, altså ikke ulikt Bøckmans/Otterbechs syn.

Seinere vil vi se mer på kritikere mot Otterbech og Tandberg/samemisjonen, fra noen samiske aktører.

3 Prestetid i Nord. Forsterka fornorskningstid 1894-1902

3.1 Trekk ved lokalsamfunnet og prestesetet Kistrand

Våren 1894 dro Otterbech til Finnmark. Han begynte i en stilling som bestyrer ved fiskerhjemmet i Vardø. 30.mai 1894 ble han utnevnt til sokneprest i Kistrand, og han ble innsatt av prost Simonsen. I løpet av åra han var prest, hadde han mange offentlige verv (Smith, 1922; Gabrielsen, 2010). Vi kan nevne skolestyreformann, fattigstyreformann, forlikskommisær, valgmann (1900), vergerådsformann, etc.

I august gifta han seg med Hanna. (Hun skreiv en hverdagsberetning om harde kår, gjengitt i *Samenes Venn* 1955, Julenummer, s. 21-23). Kistrand var en stor kommune, der det på denne tida var levende trespråklig, både samisk, kvensk og norsk. I dag er Porsanger kommune (navnet på kommunen fra 1964) landets eneste med trespråklig status. Kistrand inntil 1851 inneholdt også Kjelvik (Nordkapp), Kautokeino, Karasjok og nåværende Porsanger (Petterson, 1994, s. 19f). 1851 ble Kautokeino, 1861 Kjelvik og 1873 Karasjok skilt ut. Først 1964 fikk kommunen navnet Porsanger. Kistrand var et svært viktig sted på Finnmarkskysten, med maktbase for norsk kultur, og i grendene var de samiske og kvenske (Persen 2008). Befolkningen i disse bygdene økte betydelig fra 1860-åra. De fleste nye kom fra Tornedalen mellom Sverige og Finland, men også fra Skjervøy i Nord-Troms, Talvik ved Alta, Balsfjord, Lyngen og Karasjok.

Flere kilder omtaler Otterbech som en godt likt og engasjert prest i lokalsamfunnet med engasjement for også de vanlige offentlige oppgavene. Han ble av flere omtalt som «Finnmarkspresten» (Lindkjølen, 2005, s.1).

Det finnes en relevant inndeling av fornorskninga i nettopp Porsanger (Persen, 2008, s.38f). Der kalles den første lokale perioden (litt annerledes enn Henry Mindes generelle), 1880-1903, en periode hvor Porsanger var et tradisjonelt sjøsamisk samfunn hvor samene var i majoritet mot den mindretallige norske overklassen (se fotografier, vedlegg 1). Den neste

perioden innebærer (ibid, s. 38) en forvandling av det samiske samfunnet til et samfunn hvor samer utelukkes.

Bygdene fikk økt folketall i forhold til nabokommunene. Pengehushold ble vanligere, fiske ble viktig. Hjemmefisket var ikke nok. For eksempel var det i 1880 over 300 fiskere som reiste fra bygda til store fiskevær i Midt-Finnmark, av bare 1400 i kommunen (Pettersen, 1994, s. 21). Mange dreiv med kombinasjonsnæringer, f.eks. rein som deltidsyrke. Før var flere heltidsdrivende med dette. Sommerfiske for de russiske pomorene var viktig, de kjøpte fisk i makketida og solgte mel. Jordbruket gav også til eget bruk, smør, ost ; ellers solgte noen husflid på markeder (ibid, s. 22). Trass i tilbakegang var også båtbygging viktig, i perioder var bygda største leverandør av båter i fylket. Fornorskninga er fokusert , både mot samer og kvener, i bygdebøkene (Richter Hansen, 1986, s. 281ff). Statsinternatene var hovedbaser for dette, med påtvunget norskbruk og økt skolegang.

Gradvis ble kommunen prega av overgang fra sjøforbindelser til vei. Lokalbåtene med dampdrift (se Hanna Otterbechs beretning) var viktige, de kom i gang i 1870-åra. Utviklinga var tvetydig, fiskevær i Finnmark hadde i denne tida (1880-90-åra) vekst, men for eksempel kommunen Kjelvik gikk forbi Kistrand i 1910 i innbyggertall. Stedene i bunnen av Porsangerfjorden økte mest.

Turismen kom til området. Rundt 1900 var det enda liv i pomorhandelen: en kjøpmann og poståpner, skipperutdanna i Russland, og russisktalende, bodde på østsida av Porsangerfjorden. I denne perioden (Pettersen, 1994, s.23 f) kom også utenlandske turister, laksefiske ble bortforpakta til engelskmenn. Derimot var det et lite lokalt tilbakeslag at telegrafene (jf. fotos av telegrafbestyrer og Otterbechs, vedlegg 1), som var viktig i Kistrand 1870-1898, ble nedlagt. Den ble flytta til Hammerfest. Finnmarksposten klagde i 1898 på sentralisering (ibid s. 24). Telegrafbestyrer Karl J. Smith, som kjente Otterbechs, flytta. Han var en lokal ressursperson og ordfører i Kistrand 1896-97. Avisas kommentar til flytting av telegrafstasjonen er interessant og tidstypisk fra litt høyere lag i nord: (ibid s 24): Telegrafene bidro til «folkets oppdragelse», - almuen i disse bygdene trengte en oppdragelse, var grunnsynet (Persen, 2008). Dette tankegodset var utbredt: Den gjenstridige almue (Edwardsen, 1989).

Ellers var Amerika-utvandringa i stor grad tilbakelagt (Petterson, 1994, s. 24).

Særlig menn i disse bygdene reiste en del langs kysten og på havet på fiske, slik fikk de impulser. Det omtales, som i Salangen og Rana i denne tida, skjerpefeber (ibid, s. 26).

Det finnes nedskrevne beretninger, i ettertid, fra prestefruer fra Kistrand før Otterbechs tid (Persen, 2008, s 45ff). Deres tekstene belyser det som ble vel så tydelig inn på 1900-tallet, - eventyrlyst og reiselyst, i å bo på et helt fremmed sted, helt avhengig av samisk kompetanse i hverdagen. En forsker taler om «samfunnsmoderskapet», (Tone Hellesund; Persen, 2008, s.45): kvinner fra middelklassen som ønska å endre verden. Dette avspeiles litt i Hanna Otterbechs omtalte korte juleberetning.

Alt dette belyses av det at eliten (og presten) måtte underkaste seg samenes kulturelle kompetanse for å tjene kirken. Slik kom samene til å medvirke til at det kristne budskapet kom ut i periferien der de bodde (ibid s 48). Ut fra kildene (bl.a. Hanna Otterbech) var det tungt å bo der, de mista jo telegrafbestyreren i nettverket etter 4 års tjeneste som prest der, men familien, og mannen, var opptatt av kallet å virke der (jf. *Samenes Venn*, julen julehefte 1955)

Otterbechs opplevde den store sorgen å miste datteren Anna 19.11.1901, bare 14 måneder gammel. Hun ble gravlagt på Kistrand.

En spesiell begivenhet skjedde på 100-årsdagen for skriving av et brev av Hanna Otterbech. Brevet var datert 19.mai 1902 og ble altså lest opp 100 år seinere. Fru Otterbechs ønske var at en prestefru hundre år seinere skulle få se datteren Annas gravsted. Dette avspeiler det krevende ved å leve i utkant-Norge i nord, med hensyn til klima og mangel på legehjelp, også for de kondisjonerte.

Otterbech ble som nevnt mye engasjert i forskjellige sider ved lokalsamfunnet i Kistrand, som mange prester i samtida, i sin mangfoldige rolle . Dette i ei bygd der innbyggertallet økte til 1947 i 1900 (Petterson, 1994, s. 25) og jamt utover 1900-tallet.

Ett av fotografiene av Otterbech og familien av interiør i prestegård, ca 1900, viser vanlig borgerlig stil, også prega av tidas nasjonale preg og utvendig av den moderne sveitserstilen.

En viktig side ved Otterbechs prestetjeneste var de store avstandene. Kistrand kirke var hovedkirke for det som i dag er 4 kommuner. Det finnes enkelte fotografier av kirken, bl.a. fra Mikkelsmess, som på linje med Maria budskapsdag fra langt tilbake har vært en viktig høytid i nord, særlig i samisk kontekst. Det var også tida for oppstart av høstens skoleår lenge (Dahl, 1957). (foto av Mikkelsmessefeiring ved Kistrand kirke antakelig «omkring 1900-tallet». Mange menn på bildet brukte kofte (Petterson, 1994, s.25)).

På denne tid endra Finnemisjonen sin politikk ved å ansette en norsk teolog som predikant, ikke same, den omtalte Gudbrand Tandberg (1869-1913). Tandberg og Otterbech kom til å samvirke. Tandberg ble ansatt av misjonen som predikant 1893. Han leste samisk 3 måneder i Tromsø og starta med mange reiser (Steen, 1963, s. 29 f). Bøckman prøvde å få Tandberg ordinert, men departementet ville ikke, det måtte bli til en sokneembete (Steen, 1963). Først 1896 lot altså staten ham (se foran om Bøckman) bli ordinert til særskilt prestetjeneste for samene. Staten ønska åpenbart primært en nasjonalt samlende kirke med lokale sokn for nordmenn. Han fikk allerede 1897 prestetjeneste fast i Lebesby i stedet. Otterbech hadde et rimelig forhold til læstadianerne, Tandberg ikke. Tandberg var svært skeptisk til læstadianismen, men forstod enkelte av predikantene. Finnemisjonen hadde et blanda forhold til dem gjennom historien.

I Kistrandtida ble Otterbech, sammen med sin gode venn sokneprest Gudbrand Tandberg (Otterbech kaller ham «venn» i Studentene av 1886) i nabosoknet Lebesby, sentral i redigeringa av bladet *Sami Usteb* på samisk, (*Samenes Venn*), 1899-1903, som var Finnemisjonens blad. Det var hovedsakelig oppbyggelig stoff der. Norsk finnemisjon var forsiktig med kritikk av myndighetene i denne sammenheng, ulikt hva Otterbech og andre gjorde seinere, for eksempel i bokform og i LV og samiske aviser.

Bladet gikk inn etter Otterbech flytta (Lindkjølen, 2005) og Tandberg hadde styrt det ett år aleine.

Frikirkens samiskspråklige blad *Nuorttanaste* blir vurdert som viktig i Kistrand, ikke minst for nordsamisk språk (fortsatt utgis det) (Pettersen, 1994, s. 34). Samme kilde i bygdebokasier også at læstadianismen hadde mye av samme virkning overfor samisk og kvensk.

Otterbech bidro sterkt til at Finnemisjonen fikk starta sitt første egentlig diakonale prosjekt i Finnmark, et pleiehjem for gamle og syke samer. Det ble starta opp rett etter at Otterbech hadde flytta sørpå (1903) (Steen 1963, s. 46 f). Persen (2008) har kildebelegg for litt blanda erfaringer av eldre samer der. Noen trivdes, noen reiste. De følte seg fremmedgjort.

3.2 Om Otterbechs tid i Kistrand, i familie- og ektefelleperspektiv

Mye tyder på at både påkjenningen med datters død seinhøstes 1901 og konas helse, påvirka valget om flytting sørpå 1902. Hanna Otterbech skriver om åra i Kistrand seinere i livet. Hun skreiv (gjengitt i *Samenes Venn*, Julen 1955) i artikkelen «8 år i Finnmark» at hun og hennes da forlovede ville finne et «kall hvor det ikke var alt for trist å være» (H.Otterbech, 1955, utgitt etter hennes død). Dette avspeiler idealismen deres, men også kunnskap om at det kunne bli en stor overgang fra urbane strøk, som hun og mannen var blitt vant til. Hun skriver ellers om ansettelsen av Otterbech at det var flere eldre søkere på stillingen, men at han fikk den «...tross- eller kanskje nettopp på grunn av- sin ungdom, han var da bare 25 år gammel» (ibid, s.21).

Hanna legger vekt på at hun var ung, bare 21. Hun og Jens ble gift 3.august 1894. Hun legger vekt på at de må ha sett unge ut, for en gammel prost som så dem i Trondheim, tok dem for seg som to skolebarn.

Hun skriver at hun hadde «mindre enn liten» interesse for husstell. Dette kan være nedskrevet mye seinere enn hendelsene, antakelig, pga. språklige trekk, langt inn på 1900-tallet. Det kan da være påvirka av endringer i syn på kvinneroller. (ibid, s.21). Hun var i alle fall bekymra for laging av mat og forventningene til det, «især brødbaking ... Jeg visste at det ikke var brød å få kjøpt på stedet» (ibid, s.21). Sjøl om Kistrand hadde båtanløp og telegraf og var den norske elitens base i området, belyser hennes uttalelse den kraftige

overgangen fra en by i 1890-åra. Ellers beskriver hun hvor uvant hun var med ustekte brød, i en episode der hun stakk fingeren ned i et slikt brød i Hammerfest, der de venta på lokalbåten. Reisen var lang med flere etapper. Hun beskriver så den lokale reisa til deres nye sted med lokalbåt. De reiste med prost Simonsen, «en koselig gammel ungar, en særdeles snild onkel for Finnmarks prestefruer» (ibid, s. 21). Her nevner hun også prostens interesse for hagestell og matstell «innafor hjemmets enemerker». Han, forteller hun, var også ordfører og politisk aktiv. Han innsatte Otterbech etter denne båtturen.

Prosten ble Hanna Otterbechs støtte i matveien, de brukte tidstypisk nok Hanna Winsnes kokebok sammen på kjøkkenet, skriver hun. Det viser til de store forventninger for et slikt hushold.

Hun gir ellers glimt fra prestedtjenesten og Otterbechs mentalitet og tro. I et uvær mente hun mannen, da i «finnehyre» og med sekken, ikke skulle gå til kirka i uværet, det kom vel få: Da sa Otterbech: «Klokker og kirketjener kommer nok, og to sjeler er meget verd for Gud» (ibid, s 21). Disse tre bestemte seg for å holde gudstjeneste i prestegården pga. uværet. Da salmesangen var kommet igang, ble fort tre stuer fulle av folk. Ellers nevner hun i juleheftet at samene kalte dem «papa» og «mama».

Utfordringer når det gjaldt forventninger avspeiler hun i omtale av prostevisitas «en tid» etter innsettelsen (ibid, s 21). Hun legger vekt på at presteboligen var i bedre forfatning enn sist, og hun var likevel nervøs, siden «stedets autoriteter» skulle delta. Men hun fikk «god medisin for nervene», skreiv hun, da hun fikk svært god respons for maten.

Så forteller hun om en dramatisk reise, med helsekonsekvenser. Gundbrand Tandberg og Hanna tok båt til Kolvik. Han ble ordinert 1896 og omtales som prest av henne, så dette var antakelig etter det. Litt sør for Kistrand på vestsida av Porsangerfjorden stoppa båten. Det var svært få skikkelige veier i Finnmark rundt 1895-1900. Turen videre ble dramatisk. De holdt på å sette livet til, og isen var usikker. Jens Otterbech havna i vannet. Hanna Otterbech ser ut til å ha fått varig mén av dette. «De mange års lidelser jeg siden måtte døyre, skrev seg fra denne skjebnesvangre kalde kjøreturen» (ibid, s. 22). Ellers beskrev

hun turen videre som god, med opplevelse av nordlyset. Slike omtalte finnmarksminner i samtida var typisk for bl.a. tidligere prestefruer (Persen, 2008, s. 45-49).

Hun skildrer ellers at det å være borte fra kjente forhold første jula (1894) var «ikke så lett å komme gjennom» (Hanna Otterbech, *Samenes Venn*, julenummer 1955, s. 22). Ut fra tremangel i den delen av Finnmark hadde de fått ordna en liten furu til juletre. Juletre kom via eliten og tyske tradisjoner, og læstadianere, som det var mange av i Finnmark, var skeptiske til det. Det var de norske sitt. De hadde ellers en hund. Ellers skriver hun om mottakelse i prestegården 1.juledag, da kom en del i kirka (ibid, s. 23).

Hanna Otterbech husker særlig århundreskiftet i Kistrand kirke med svært mange lys. Hun mintes da «presten» på prekestolen: « ... Lysene speilet seg i brillene hans, og kjærligheten speilet seg i hans gode, varme øyne». Sist i det hun skreiv, tok hun opp datterens død. Hun skreiv om grava hennes, som jo ble åsted for minnemarkering 100 år etter (se foran).

Og hun skreiv til sist, der hun avspeilte også sitt syn på samene: «Vi var fattigere på lykke. Men rikere på erfaring av at det som gjelder mest her i verden, det er å ha kjærlighet til sine medmennesker og mest til dem som Jesus kaller "...disse mine minste brødre».

Sjøl om Otterbech flytta, hadde han etter 1902 mye kontakt med miljøet i Finnmark og samemisjonsarbeidet. Kildene gir nyanserte bilder av det kirkelige og lokale liv i denne tida. Et leserbrev i *Sagai Muittalægje* fra 1905 av en porsangerværing belyser det. Innsenderen beskriver fokuset lokalkulturen hadde på særlig kirke- og markedshelger rundt St. Hans og Mikkelsmess. (inkludert alkoholmisbruk og svært variabelt kirkeoppmøte, jf. også Persen, 2008).

4 Prest i sør og sameforkjemper i økt motbør, 1902-1919

4.1 Flytting til Møre og Rogaland: Sameaktivisme utenom tjenestevei

Flyttinga sørpå må ha kosta Otterbech mye, med opplevelse av kall til samefolket. Han hadde 15/2- 1902 – 7/-1907 stilling som sokneprest i Aure/Øre i Møre og Romsdal. Fra 7/8-1907 var Otterbech tredjeprest i Hetland ved Stavanger, fra 16/4-1909 residerende kapellan samme sted, til han søkte avskjed 1919. 1919-21 jobba han fulltid for Finnemisjonsforbundet. Han hadde stått sentralt i å starte organisasjonen som et alternativ til Norsk finnemisjon. Den var en mer lavkirkelig og demokratisk organisasjon. Han kom fra 1907 til det svært misjonsorienterte Stavangerområdet med rikt foreningsliv innafor og utafor statskirka og frikirkelighet.

I 1910 ble Otterbech sentral ved oppstarten av Det norsk- lutherske finnemisjonsforbund og redaktør av deres blad, *Lappernes Ven* (LV) som etterhvert fikk flere tusen abonnenter (vel 4000 - 5000). Finnemisjonsforbundet hadde sterkt fokus på diakoni også (menighetssøstre, aldershjem og barnehjem) (Steen 1963, s. 83ff). Han var 1910-20 redaktør av LV med base i Stavanger. Otterbech hadde en del reiser til Finnmark fram til slutten av livet og skreiv noen bøker (han skriver i brev til dep. 4/10-1917 at han var i Finnmark i 1915). Også da han var svekka fikk han utført en viktig finnmarksreise i 1920. I tida etter 1902 ble Otterbech nok enda mer opptatt av samiske rettigheter, både relatert til kristendomsopplæringa i skolen, som han var fra starten, og mer for samisk språk og kultur som minoritetsrettigheter, også i forhold til for eksempel jordbruk, eiendomsrett, etc. (jf. hans tidlige fokus på ”målsak”).

Flere (Eriksen/Niemi 1981, s. 120 og Bråstad Jensen 2005, s. 163) mener Otterbech, iallefall etter hvert, fikk et «pluralistisk kultursyn» med fokus på likeverd mellom kulturer, ulikt mye av sosialdarwinismen som dominerte tankegodset i samtida .

4.2 *Forsterka fornorskning, press på kirka og motstemme*

Otterbech var også etter flyttinga til sør 1902 svært aktiv i både samemisjonsarbeid og kamp mot fornorskninga. Derfor er det som skjedde i nord 1902-19, også svært viktig i hans kontekst.

Det er belegg for at Otterbech relativt tidlig reagerte på den markant økte fornorskninga etter 1880 og 1898. En kilde viser til noe han skal ha skrevet (tid og sted er ikke oppgitt): «...tvangssystemet er gjennomført med en hardhjertet konsekvens. Man kan ikke tenke på det uten at den dypeste harme kommer opp i en.» (Lindkjølen, 2005). Vi vil her se litt på hvordan relasjonen kirke-skole, stat og biskop ble i nord etter ca. 1900. Eriksen/Niemi (1981, s 65) mener biskopene i Skaars og Bøckmans tid faktisk utgjorde en «opposisjon». Men de mener de stod maktesløse og relativt isolert i kirka i stiftet også (Øygard, 2015, nyanserer noe).

I biskop Bøckmans tjenestetid i nord, også i tida etter Otterbech flytta, 1902 - 1909, var kirka i noen grad en motstemme, ihvertfall i form av biskopens syn og noen få prester som støttespillere mot hard fornorskning. Allerede biskop Skaar hadde reagert på at fornorskninga overkjørte kristelige behov i kristendomsundervisingas timer på skolen, samme kritikk kom Bøckman med. Rundt århundreskiftet begynte også samer å reagere på stram språkpolitikk for barna sine. Og det har vært drøfta årsaker til store skolefravær i Finnmark i denne tida, ettersom skoleåret ble utvida; før var det ofte ca. 12 uker i året. I 1896 var det hele 18,6% skoleforsømmelser i fylket i snitt, flere steder langt mer. Noen mener språkpolitikk også var en faktor her. Jf. resonnementet omkring begrepet “den gjenstridige almue”, som har vært brukt om utenifrastyring i nord og skolefravær (Edwardsen 1989). Likevel var det en økning i antall samer som vesentlig eller bare talte norsk i Finnmark: 1890 var det 5,8%, i 1900 var det 8,9% (Dahl, 1957, s. 311). Stortingsproposisjon 2B, 1900-01 (s 33) talte optimistisk om at tida snart var inne da “fornorskingsarbeidet kan siges at være et fuldbyrdet faktum”(ibid, s 311).

Fra rundt 1900 ble presset større. Ikke minst gjaldt det under kirkestatsråd Wexelsen. Wilhelm Andreas Wexelsen (1849-1909) var en sentral politiker, og en periode biskop, fra

partiet («det reine») Venstre. Han ble en svært viktig språkpolitisk aktør, som var kirke- og undervisningsminister 1891-93 og ikke minst viktig i denne sammenheng, tidsrommet 1898-1903. Sistnevnte periode ble han knytta til en klar innskjerping av fornorskninga. Han satsa ellers mye på oppbygginga av enhetsskolen, en overgang 1885/1889 og utover fra en «kristelig-borgerlig» til en «borgerlig-kristelig» skole, stadig mer enspråklig, med likestilte to målformer på norsk, men minst mulig minoritetsspråk. Som har blitt påpekt av noen (Dag Thorkildsen), har det nasjonalreligiøse av grundtvigiansk støpning spilt en større rolle i Norge enn en del historikere har vektlagt. Vi finner slike aktører i Venstre, for eksempel tidligere Viggo Ullman i 1880-åra og Wexelsen sjøl. En kombinerte progressiv politikk med ønske om monokultur. Dette ble rimelig sterke strømninger rundt 1905, også tydelig under avstemninga om union, der kirkene ble arenaer.

«Wexelsenplakaten» var en viktig statlig bestemmelse om språk i skolen, som gjaldt fra 1898 til 1962-63. I følge denne instruksjonen skulle bruken av samisk og kvensk «som hjelpesprog ved undervisningen i folkeskolen, hvor dette av Kirke departementet er tilladt i henhold til Landsskoleloven pgr 73, av 1889, 2.ledd...» være tillatt, men brukes bare i helt klare nødstilfelle. Og det er viktig at avgjørelsesmyndigheten om disse hjelpespråk kunne brukes, var hevet til høyeste nivå, departementet (Øygard, 2015, s.14f).

Til da hadde det vært en viss mulighet, stadig innskrenka, særlig for kvensk, å få bruke hjemmespråk til barna på skolen (kirka ble berørt også, jf. konfirmantundervisningas klare relasjon til skolen; den ble dels fornorska). Det ble oppmuntra til å hindre bruk av samisk-kvensk i fritid på skolen. Dette fikk stadig sterkere innvirkning på barnas hverdagsliv da mange internatskoler ble bygd og barn bodde borte i Finnmark fra 1902.

Fra 1902 fikk også Finnmark en egen skoledirektør, Thomassen, en svært aktiv fornorsker. Fra 1904-05 ble også friplasser for samiske og kvenske studenter ved Tromsø seminar fjerna.

Ellers skjedde en kirkelig innstramming rundt 1900 (Eriksen/Niemi, 1981, s 65). Dette trass i Bøckmans virke, og Otterbech, Tandberg og prester i Øst-finnmark og andre steder som

var samiskvennlige. Inn på 1900-tallet møtte Bøckman klar motstand også fra fornorskningssvennlige prester, for eksempel i Vest-Finnmark og nord-Finnmark.

1899 gav Departementet en instruks til prestene med fokus på embetet og statslydighet: De måtte ikke «... modarbeide de Bestræbelser, som fra Statsmagternes Side gjøres for at inddrage de fremmede Nationaliteter under Fædrelandets Samfundsorden og Kultur» (ibid, s 65). Som tidligere nevnt, virka innskjerpinga når det gjaldt fornorskning i skolen for eksempel fra 1880 i mer press på bruk av samisk i kirka: Skolen skulle nå forberede barna på, slik det ble oppfatta, en norsk konfirmasjon (Øygard, 2015, s. 19).

I 1830-40-åra var samene urfolk (Norsk tro og tanke. 1000- 1940, s. 442), nå var de fremmede. Dette er språkbruk og tilnærming som påpekes fra Kistrand (Persen, 2008) i denne tida. Veibygging i Finnmark stod også i fornorskningas tjeneste: Noen veianlegg i Sør-Varanger var, i følge Indredepartementet (Eriksen/Niemi, 1981, s. 70f): «...hensigtsmæssig Forberedelse til å gjøre Sydvaranger skikket til fast Beboelse av folk med norske Livsvaner» (dette er skrevet i alt i 1860-åra). Det var en lenger prosess når det gjaldt bestemmelser for å prioritere «folk med norske Livsvaner» i Finnmark. Jordsalgsloven av 1902 la vekt på at en ved salg av jord skulle satse på «Hensyn til at fremme Bosættelsen af en for Distriktet, dets Opdyrkning og øvrige Nyttiggjørelse skikket Befolkning , som (min utheving) *tale, lese og skrive det Norske Sprog og benytte det til dagligt Brug.*» (Jf. Otterbechs bok 1917 om fornorskningen). I Stortinget på denne tida skinte slike synspunkt igjennom, og en var for eksempel redd for «kvenifisering av samer», også i Forsvaret, som jo var helt nytt i landsdelen, verneplikt i nord kom i 1897- 98 (Eriksen/Niemi, 1981, s. 81).

Under Karlstadforhandlingene 1905 med hensyn til gammel samisk grensekryssing med rein, ble lagt mye vekt på å skape en «jordbrugende Norsk Befolkning ...» (sitat fra norsk delegat, Benjamin Vogt). Reinnomadismen skulle vike for majoritetsbefolkningens økonomiske og sikkerhetspolitiske interesser (ibid, s. 81). I denne tida gikk det såpass langt at rasetenkningen slo igjennom også i Forsvaret: En lette etter «det germanske element», men bare 6% av rekruttene i Vest-Finnmark var «langskaller», dvs. germanere, i 1900 (ibid, s 81).

Ikke minst den nye skoledirektøren etter 1902 omtaler samer som «fremmede». Målet er å sivilisere dem til nordmenn. Dette er veldokumentert i korrespondansen hans. (Hoem/Tjeldvold, 1980).

Et markant eksempel på nasjonsbygging og fremme av norsk kultur og «religion» er Neidenkirka. Etter mye forarbeid når det gjaldt grensemarkering mot Russland, ble et nytt kapell i Neiden vigsla i 1902, lenge planlagt. Da var hele eliten til stede. Statsråd Wexelsen, biskop Bøckman, nå i embetsmannsrollen, amtmann Graff i spissen for «hele Finnmarks geistlighet» og mange verdslige embets- og tjenestemenn. Kirka ble bygd i nasjonal drakestil. Vi så likheter i en mer moderat fornorskningssfase i 1869, Kong Oscars kapell. Fra gammelt av var det et lite skoltesamisk prega russiskortodoks kapell, den nye kirka ble et nasjonalt mottrekk mot dette.

Med departementets lydighetskrav til prester i fornorskningssaken 1899 (se ovafor), sammen med press via skole og stat, ble avvik vanskelig. Det var forsøkt omgått ved at for eksempel biskop Bøckman gikk utenom tjenestelinja og debatterte i aviser som Morgenbladet.

Det er viktig å aksentuere også at kirka i Norge, som i andre protestantiske land, nok fikk en svakere stilling tidlig på 1900-tallet. En kan snakke om en maktforskyving der vitenskapen fikk større legitimitet til å formulere sannheter enn kirka. «Det blev rasbiologiska idekluster som var med på at legitimera en hårdför förnorskningsspolitik. Det handlade inte längre om at ha fel tro, det handlade om at inte vara lika mycket människa» (Sjøberg, 2013, s. 15). Dette, siste setning, peker på gradert menneskeverd (jf. «fremmede» som før var oppfatta som urfolk), noe ulikt det Øygard legger opp til i drøftinga av Bøckmans syn på samer. (Øygard 2015, s. 34). Kirkas folk var neppe upåvirkta av ideologi og vitenskap relatert til mer sosialdarwinistiske strømninger, samtidig hadde de teologiske ressurser som gikk i en annen retning, jfr Otterbechs arbeid.

Otterbech, prest utflytta fra det nordlige stiftet/bispedømmet etter 1902, stod friere ved engasjement i frivillig arbeid for samer og samemisjon, utenom den lokale biskops tjenestelojalitet. Biskopen etter 1909 var fornorskningstilhenger. Otterbech stod sentralt i oppbygginga av en alternativ organisasjon til Norsk finnemisjon, som var ovenifrastyrt og forsiktig i kritikk av fornorskninga. Vi skal nedenfor se på Otterbechs skriftlige uttalelser om samiskhet. Først skal vi se på samepolitiske motstemmer mot Otterbech og andre samevennlige aktører, av samer sjøl.

4.3 *Paternalisme eller nestekjærighet? Kritikk mot Otterbech og andre aktører*

Jeg vil her studere noe kritikk som tidlig på 1900-tallet kom fram overfor samemisjonsarbeidet fra samisk hold av forskjellige aktører. Flere forfattere har omtalt samers forhold til samemisjonsarbeidet som tvetydig (Borgen, 1997).

Viktig i denne sammenhengen er at det i sørsamiske områder fra Saltfjellet og sørover i Norge var innslag av frikirkelighet, også på svensk side. Samiske aktivister var ofte aktive frikirkelige eller lavkirkelige kristne, noen hadde relasjoner til arbeiderrørsla og avholdssaken (jf. Læstadius i nord med hensyn til avholdssak). Kvinner spilte en viktig rolle, slike som den seinere svært kjente Laula Renberg ved det samiske landsmøtet 1917. Det viktige 1917-møtet ble holdt i metodistkirken i Trondheim. Neste samiske landsmøte ble holdt i misjonshuset i Østersund i Jämtland.

Statskirkene var jo, jf. prester som lojale embetsmenn, knytta til statens politikk, ulikt «dissenterne». Laula Renberg, viktig i forbindelse med det første samiske landsmøtet 1917, var med i statskirken, og hun brukte ofte bibelord i taler, men hun var kritisk mot samepolitikken kirka førte (Sjøberg, 2013, s. 6). Misjonsarbeiderne møtte kritikk i samiske aviser, i ca. 1910 var det hele 10-12 aktive samemisjonsmiljøer, mest lutherske, og for eksempel baptister og Den evangelisk-lutherske frikirkes arbeid. Dette var misjon som likna noe på ytremisjon, med både forkynnelse og helsefaglig/diakonalt arbeid og i tillegg skriftlig, som Frikirkemiljøets *Nuorttanaste* (Øststjernen) på nordsamisk, som betydde svært mye for samisk språk (Petterson, 1994, s. 34). Den starta i 1898, og finnes enda

(Finnmarksarkivene.no/?p=451). Den var med «på å opprettholde og videreutvikle bruken av samisk i kommunen» (ibid, s.34).

Det kom opp kritikk av samemisjonsvennene Otterbech og Tandberg. Tandberg skal ha uttalt seg svært paternalistisk, i følge kritikere: (Borgen, 1997, s. 22-24). Han framstilte samene som et svakt folk, ikke så ulikt biskop Bøckman. Tandberg skreiv, 1.august 1911, i *Findernes Ven*: «Finnernes særegne kaar og særegne nød samler sig i dette, at de er et litet, fattigt og isoleret folk i folket, der i alle dele staar lavere end os ... Finnekaken er ofte skidden og haard og ufordøielig og smørret uspiselig ...». Ut fra dette innlegget mente samepolitikeren (og baptisten) Mortenson at finnemisjonen vil «tilintetgjøre» det samiske folk som folk. (alt fra Borgen, 1997)

En tidlig kritiker av det separate samemisjonsarbeidet jeg vil framheve, var omtalte baptist og sørsame Daniel Mortenson (1860-1924). Han vokste opp på svensk side, og bodde mye i Norge, kjøpte 1905 gard ved Femunden . Han dreiv ellers moderne reindrift ved siden av skribentvirket. Mortenson var redaktør av avisa *Waren Sardne* (underretning fra fjeldet. Findernes organ, som undertittel), utgitt på Røros 1910-13 og 1922-27. Den ble skrevet på norsk. Bladet hadde hele Sør-Sápmi som utbredelsesområde. Et mål for avisa var å forklare samenes harde vilkår for nordmenn og svensker, særlig reindriften. Press på reindrift og språk var enda hardere enn lenger nord, jf. Forskning på bondekolonisering (etnolog Sverre Fjellheim). Mortenson var utdanna lærer og noen år «lappkateket» i Sverige. (Sjøberg, 2013, s. 9). Han var forkjemper for moderne reindrift med mye kjøttproduksjon. Ellers var han sosialist, og bidro til at Martin Tranmæl 1917 ble invitert til det første samiske fellesmøtet. *Waren Sardne* hadde flere kvinner som skreiv under navn i denne avisa enn i nordsamiske *Nuorttanaste* (Sjøberg. 2013, s. 6 ff).

Mortenson kritiserte Otterbech og Tandberg (ovafor) (Sjøberg, 2013, s. 6). Kritikken gikk på en slags paternalisme fra samemisjonsmiljøet. Dette gjorde også Edvard Masoni (fra Rana, 1870-1930). Otterbech og Tandberg (fra Norsk finnemisjon) ble anklaga for å tale med «kluven tunga» (Sjøberg, 2013) gjennom å framstille samene som stakkarslige hedninger for å samle inn økonomiske ressurser til misjonsarbeidet. Mortenson og Masoni kritiserte i høy grad den norske befolkningen i nord for i mye større grad enn samene å

ikke leve etter kristen tro og normer. (foe eksempel Masoni, *Waren Sardne* 26.08.1911). Masoni, som hadde utdanning som misjonær, og hadde vært Kinamisjonær og seinere ble utdanna som misjonslege i USA, var skarp. (*Waren Sardne* 29.10.1910, 1.årgang, nr 42). Samtidig med at samemisjonsgruppene sørpå var blitt mange og ville hjelpe samene, skriver han om svært store åndelige og sosiale behov blant nordmenn nordpå. «Gudløshet og raahet, drukkenskap og utugt ...» sa han var «det almindelige blant en stor del av denne stamme ...» (ibid). «Oppe i Nordland og Finmarken ligger normannaraaskapen mest i dagen ...». Og så skreiv han, med tydelig brodd mot Otterbechs og andre separate finnemisjonær:

Vil derfor henstille til kristenfolket at ta sig mer av missionen blant disse av synden og Satan forkomne mennesker. Der maa bli et kraftig missionsarbeide blant disse syndetræller, for de har det ondt. De regjeres av mørkets krefter og er paa vei til evig fortapelse og avgrund.

Overskriften på innlegget, plassert vel på første side av ukesavisa , var: «Kom hit, du lapdjævel»—et sitat fra nettopp en nordmann i nord. Masoni snur altså noe opp ned på behova for misjon i nord, - ha heller fokus på de store behova hos majoritetsbefolkningen, ikke blant samene. Han sier (*Waren Sardne*, 1.oktober 1910) : «Det er blant finnerne , man finder kristendom her oppe».

Otterbech tok avstand fra anklagene. (ibid, 25.03.1911). Aktører som Masoni og Mortenson var relatert til det sterkt fornorska sørsamiske miljøet, de trakk inn støtte fra de sterkere nordsamer i samepolitikken, men hadde en annen situasjon enn lenger nord, - i sør fra utfordringa særlig kraftig bondekolonisering mot samiske arealer (reindrifta), i nord mer fornorskninga (Borgen, 1997). En grunn til kritikk mot samemisjonsmiljøene var finnemisjonens Haviken skolehjem (1910-51). Det fikk mye å si, men var svært norskprega og ble oppfatta som fornorskning sinstitusjon, trass i et visst renommé blant sørsamer (Lindkjølen, 2005). Ellers er det verdt å vise til den sterke posisjonen kvinner hadde innafor sørsamiske miljøer, og at det var positive holdninger til kvinnelige forkynnere som besøkte Norge i Frikirkas *Nuorttanaste*. Masoni, som tidligere hadde vært misjonær i Kina, uttalte seg klart for likestilling (*Waren Sardne* 21.05.1910): «Som kvinden blir behandlet, saa ær folket. Selv i den hedenske tid var den finske kvinde likestillet med manden».

Masoni skreiv ellers en del i *Waren Sardne* rundt 1910. I en mer ideologisk prega artikkel nr 37/1910, 24.september 1910) la han fram et samepolitisk syn. Og «de rene uforfalskede finner elsker høit sit morsmaal». Han viser her til det 4.bud. Samene må få undervisning både på norsk og samisk. Han trekker inn gudstrua: «Derfor finnerne - skjønt faa - i tro paa sig selv under Guds ledende haand, ta seg sammen og organisere sig og faa praktisk arbeide igang».

Det var nyanser i debatten. I *Nuorttanaste* forsvarte man at finnemisjonen ikke var endel av vanlig indremisjon i et innlegg. Finnemisjonen starta (1888) pga. store avstander, dårlig prestebetjening og språk og hadde derfor en funksjon («Missona Sami gaskast...»). (*Nuorttanaste* 30.11.1911). Bladet *Nuorttanaste* hadde, ved siden av mye oppbyggelig stoff, atskillig nyhetsstoff og leserinnlegg, innlegg om dyrevelferd, fornorskning og unionsoppløsningen. (Sjøberg, 2013, s. 7). Pastor Gustav Lund fra Frikirken var svært positiv til bruk av samisk; dette skinner igjennom i spaltene. Også læstadianere abonnerte på bladet. Kanskje de, sammen med Frikirken, hadde en fellesnevner å ikke ville være diktert av prester og biskoper (Sjøberg, 2013, s.7).

Samisk språk, og forsåvidt velvillighet overfor samemisjonsarbeidet (der Otterbech var viktig aktør), ble svært ofte tatt opp i bladets numre, for eksempel i dette: «Same nuorragærde læ sævdnjadvuodast nuft gukka go ædnegiela æi mate» («Samisk ungdom er i mørket så lenge de ikke behersker morsmålet») (Klemetsdatter, *Nuorttanaste* 30.11.1912, sitert Sjøberg, 2013, s.7). Det som Klemetsdatter trakk fram her, peker på en frykt blant samiske foreldre og slekter at en forbindelse til tidligere generasjoner blir borte, og at det samiske unge derfor blir i mørket. Dette altså mens skoledirektøren klart omtalte samiske barn og voksne som «fremmede».

Klemetsdatters innlegg ble besvart av redaksjonen i *Nuorttanaste*, de støtta dette klart. De skreiv en annen gang at det var bra å lære norsk, men en «skam» for den norske nasjonen at den derfor vil kaste ut samisk. (*Nuorttanaste*, J.G. 15.05.1903) Et viktig innlegg i denne sammenheng sa at «Gud har gitt dette sprog til oss og det hører du i disse ord...» så vises det til 1.Mosebok 1,31: Alt det Gud skapte, var godt. Sjøberg (2013, s 8) peker på at dette likestiller samisk og norsk som en del av Guds skaperverk. Dette ble jo en klar folkelig-

teologisk kritikk av statens, og dels kirkas, fornorskning og noe ekstreme nasjonalisme i samtida. I både *Nuorttanaste* og den samiske avisa *Sagai Muittalægje* («Den nye reporter», 1904-11) ble det lagt særlig vekt på at samisk («hjertespråket») måtte kunne brukes i kristendomsfaget, som leserne ofte så på som skolens aller viktigste. Det var ikke like viktig med samisk i noen andre fag som i det faget. Dette var saksfelt også den første samiske stortingsmann, Isak Saba, hadde på programmet (Ap-politiker, kirkesanger og lærer). Saba omtales også i Otterbechs blad LV. Mye av denne argumentasjonen finner vi igjen i Otterbechs bok mot fornorskningen fra 1917 (se nedafør). Otterbech hadde tydelig relasjon til flere av disse samepolitiske aktørene, noen skreiv i antologien til Otterbech, som boka om fornorskninga 1917 egentlig var, bl.a. redaktør og lærer Anders Larsen fra *Sagai Muittalægje*.

Den sterkt økende fornorskninga i denne tida, tidlig 1900-tall, slo ut også innafør noen finnemisjonskretser. Otterbechs organisasjon, Finnemisjonsforbundet, ble jo danna som motvekt mot den mer statsvennlige Norsk finnemisjon (1888). I 1912-13 ble striden forsterka internt. Det kom forslag innen Norsk finnemisjon om klar lojalitet ovafor statens fornorskning. (Borgen, 1997, s. 22f). Det kom opp forslag 1912 i Norsk finnemisjon om et brudd på den samiskorienterte linja, en ville ha inn i grunnreglene at «organisasjonen ikke i nogen henseende skulle komme i strid med statens arbeid i kirke og skole». Otterbech og andre stemte i mot. I 1913 var det flertall for dette. Skoledirektøren (se ellers i oppgaven) oppfatta dette som en støtte til statens linje (ibid, s. 22-24). Dette var ved siden av manglende demokrati i Finnemisjonen grunner til at det først 1925 ble sammenslåing til en felles samemisjonsorganisasjon.

4.4.Fornorskingsvennlig biskop: Gustav Johan Fredrik Dietrichson

Her kan en ellers nevne at Tromsø stift fikk ny biskop etter Bøckman som gikk over i ny tjeneste 1909. Det var den fornorskingsvennlige biskopen Gustav Johan Fredrik Dietrichson (1855-1922, biskop i Tromsø stift 1910-1918). Dietrichson var født i Wisconsin og således den første amerikanskfødte biskop i Norge. Han kjente den mer norskprega delen av landsdelen, siden han hadde vært sokneprest i Bodø fra 1890. Han

støtta lojalt fornorskningen, således mista kritikerne til dette en viktig støttespiller på bispeplan i nord.

4.5. Otterbechs stemme i skrift: Lappernes Ven 1910-1921 og utvalgte bøker. Språk-og kulturtoleranse kontra tvang og ensretting

4.5.1 Lappernes Ven (1910-1921)

I *Lappernes Ven* (LV), Finnemisjonsforbundets blad, var det vanlig misjonsstoff, andakter og stoff fra andre land. Jeg har studert bladet i Otterbechs levetid, til 1921. Ikke minst var det stoff om misjonens arbeid i Finnmark, og både fra egen organisasjon og fra Norsk finnemisjon, for eksempel fra Trøndelag og Haviken skolehjem. Gradvis bygde Finnemisjonsforbundet opp et stort diakonalt arbeid ved innsamla midler særlig fra vestpå/Rogaland, og flere menighetssøstre ble tilsatt i Finnmark. Virksomheter for barn og eldre ble prioritert, og lekpredikanter ble rekruttert og brukt. I kriseåra rundt 1.verdenskrig bidro miljøet til forsendelse av ved og mat (poteter også) til Finnmark. Dette skreiv bladet mye om ca 1917-20.

Bladet var skrevet på norsk. Dette har sammenheng med at målgruppa særlig var misjonsvenner på Sør-Vestlandet og aktører i Finnmark. En del innlegg ble sluppet til om fornorskninga, og Otterbech skreiv klart i mot. Likeså ble debattinnlegg fra skoledirektøren tatt inn.

Vi møter tidlig Otterbechs stemme i tekstene: «Man skal ikke længer faa lov at sige, at vi sørger for hedningene og forsømmer vore egne» (3/1910). Her legger Otterbech vekt på at dette (han snakker om samene) er «vore egne», altså helt ulikt formulert enn skoledirektør og stat tidlig på 1900-tallet, der disse er «fremmede». Hedningene er jo de som ikke har hørt om Jesus og en må drive ytre misjon overfor. En andakt av en Berner la tidlig vekt på nordmennenes «ugudelige» forhold til samene, preget av «hardhet» og «forakt». Mange av kretsen rundt LV ser altså ut til å være velvillig innstilt ovafor samer og samisk.

Otterbech mente at samene ikke var mer uten kristen tro og kultur enn andre i Norge. Han hadde et misjonssyn med vekt på diakonal og åndelig hjelp til de som var svakere. Dette

var beslekta med biskop Bøckmans perspektiver (jfr Øygaard, 2015, s.34) og det utbredte syn på misjon . Her ser vi altså et foreldre- barn - perspektiv, jf. de forannevnte prestefruene fra Kistrand som mange år etter skreiv ned beretninger (jf. Persen, 2008, s 45ff). Der er det et barneperspektiv på samene, beslekta med biskop Bøckmans syn på de svake som skal hjelpes. Men vi finner nyanser hos Otterbech (se nedafor). Avgjørende er at han (jf. ovafor) så på samene som “våre egne”.

I LV ble det tatt inn en del stoff som berørte fornorskninga gjennom åra. I et av de tidlige nummer i 1910 var det uttrykt takknemlighet over at den samiskkyndige språkmann og pedagog J. Quigstad var blitt kirke-og undervisningsminister. Otterbechs kamp for å få til en samiskprega skole på høyere nivå enn folkeskolene, for eksempel i 1911 om en ungdomsskole i Karasjok (Steen 1963, s. 172ff), - dette ble først realisert seinere (1936, samisk skole, seinere folkehøyskole) , men skole i Vest-Finnmark kom til, dog med mest norsk preg . Denne kristelige ungdomsskolen ble Øytun, først i Havøysund, 1916 (Steen 1963, s. 94f). Den omtales mye i LV, skolen var et fellestiltak med flere kr.organisasjoner.

LV bestod mye av misjonsforkynnelse, andakter og informasjon om Forbundets og andre finnemisjoners arbeid i nord sitt diakonale arbeid.. Organisasjonen gav Otterbech redaktørvervet. Han deltok i en tremannskomite, og mye var skrevet av andre enn ham.

Tidlig i bladets historie, i de første nummerne, stod det en del om klare ønsker fra LV om at flest mulig av vel ca. 12 lutherske samemisjonsvirksomheter burde slås sammen. Flere forsøk omtales, men det ble ikke realisert før 4 år etter Otterbechs død i 1925. Et hinder var manglende demokratisk struktur i Norsk finnemisjon. Dette ble endra etter hvert.

Finnemisjonsforbundet, Det norsk- lutherske finnemisjonsforbund, som Otterbech stod sentralt i, ble oppretta 1910, mens han var prest i de misjonsrike traktene i Rogaland, og mange støtta der opp om sammenslåinga. Flere foreninger, også fra Norsk finnemisjon, gikk inn i denne lavkirkelige virksomheten. Forbundet var ellers en fusjon av 4 organisasjoner, misjonsvenner både fra sørvest- og Midt-Norge. Ulikt Norsk finnemisjon var den demokratisk oppbygd med valgt ledelse av medlemmer. Otterbech kritiserte ellers Norsk finnemisjon for at de hadde betydelige økonomiske verdier som ikke direkte ble brukt på samemisjon. Etter kritikk for at de starta en ny landsomfattende organisasjon, viste

han til at Indremisjonsselskapet hadde et norskprega opplegg i Finnmark. (Lindkjølen, 2005).

I tillegg hadde bl.a. baptister og Frelsesarmeen virke i Sápmi. Av de sentrale miljøene nevnes tidlig i LV (2-3/1910) Kvindelige Missions Arbeidere (KMA). De starta alt 1901. De var kjent for å ha armenermisjonær Bodil Bjørn i tysk tjeneste; hun ble omtalt i LV. De dreiv diakonalt virke i Tysfjord i Nordland (i læstadiansk landskap). LV omtalte ellers Trondhjems indremissionskrets arbeide for lapperne og de to største, Finnemisjonsforbundet til Otterbech og Norsk Finnemisjon. Flere ganger skriver disse innlegg og beretninger om virket i nord i bladet.

Alt i nummer 1 av Lappernes Ven ble det løfta fram et sitat som etter alt å dømme er fra Otterbech:

... send kjærlighets bud til Finnmarken, blir ikke træt, norske kristenvenner, før all mistanke og misforstaaelse er utryddet, og al gammel norsk undertrykkelse er sonet ... saa at vi kan kjendes som brødre og søstre sammen med det folk deroppe til slut faa synge den nye sang.

Med endetidsperspektiv er det tydelig at Otterbech vil ha forsoning og klart mener «gammel norsk undertrykkelse» virkelig har funnet sted i ei tid hvor slike forhold var usynliggjort av staten. Og typisk for ham settes dette også i en teologisk sammenheng. Her er det likheter med Stockfleth, som anså samisk morsmål som en gudgitt sak. (Kjølaas, 1995).

Videre i 1910 siteres den kjente sørsamiske samepolitiker og baptist (kritisk til samemisjon) Daniel Mortenson, fra avisa *Waren Sardne*: «Jeg saa min stamme frigjort fra alle de hindringer, som nu holder dem utenfor de civiliserede folks rækker». Otterbechs redaksjon slipper altså til en samisk kritiker av seg sjøl i spaltene, med sitt syn, - en «anti-paternalist»!

Ellers siteres dr. Sauerwein: «Det er mig en stor glæde, at I nordmænd nu vil holde i live finnernes morsmaal, og ikke vil myrde fremmede folks morsmaal ...» (5/1910). Dette er i

tråd med Otterbech, kanskje unntatt begrepet «fremmed», samer var for ham hjemmhørende. Han bruker gjerne i LV (f.eks. 5/1910) begrepene

ikke maaltvang, men maalhjelp. Vi vil hjelpe finnerne til at lære norsk, men *ikke tvinge dem* (min utheving), ikke myrde deres sprog, og allerminst vil vi bruke religionen som et middel til vinding eller som *et middel til fornorskning* (min utheving). ... At øve maaltvang overfor nationer er det værste av alt tyranni.

LV slipper også til nyanserte oppfatninger av fornorskninga. Ordfører i Tana skreiv for eksempel at han var for fornorskning (vel i betydning modernitet, norskopplæring), men for samisk religionsopplæsing i skolen (6/1910).

Frikirken er en av aktørene som av og til får spalteplass. De hadde virka i Finnmark siden 1892, og ikke minst livskraftig var bladet *Nuorttanaste*, fortsatt utgitt 2019. I 1910 hadde de et opplag på ca. 500 eksemplarer. Redaktøren Gustav Lund var norsk, men kunne samisk.

Eksempler på oppfatninger av det kulturelt-religiøse hierarki (Persen, 2008), var innlegg i 1910, nr 8, fra en tanaværing: «..bringe kristendommens opplysning ut blandt vor lavt staaende nation».

LV skriver i 1910 at det nå var blitt hele 7 statlige internat, som var klart fornorskningsprega. Hjelpespråkene, som var lovfesta, ble stadig mindre brukte. LV siterer Grundtvig: «La religionstimen bli solvarmen, så vil det gro for eder» (9/1910).

I LV dette året ble det også hevda at det nå (1910) ikke var én prest som beherska samisk, ulikt i 1840-åra (Stockfleth). Nå var det seminarister som var «uten sprog» (dvs. samisk, kvensk). Friplassene for samer/kvener var jo fjerna på seminaret i Tromsø 1904- 1905.

Det blir (12/1910) nevnt om den nye biskopen, som var en klar fornorskningstillhenger, ulikt de to forrige. Han omtales ellers svært sjelden i sin tjenestetid 1910-1918 i LV(ulikt omtale av de to tidligere biskopene, for bruk av samisk).

LV/Otterbech satte opp noen punkter for et program de mente var viktig i Finnmark: 1: Søndagsskoler og konfirmasjon på samisk, dette var svekka. Det var mye bruk av tolk,

dette var ikke bra. 2: Styrke arbeidet med menighetssøtre, som ikke minst Finnemisjonsforbundet (1910-25) stod sentralt i. Ellers hadde LV 1910 ca 1300 abonnenter, dette skulle øke til 4-5000 etter få år. Skoledirektøren slapp ellers til med debattinnlegg, han mente samemisjonskritikken mot lite religionsundervisning på samisk, ikke stemte. Vesentlig var den på samisk. Partene hadde altså ulik virkelighetsforståelse. Skoledirektøren skreiv om «..sport å ta seg tilrette på andres bekostning» (14/1910). Noen fra internatlæremiljøer, som Lakselv internat, debatterte i LV. En skreiv (nr 14) at en del «ikke gidder» å lære norsk. Målet var at samer skulle bli jevnbyrdig med norske i «kristelig og verdslig opplysning».

12/7-1910 ble grunnregler i Finnemisjonsforbundet vedtatt, målet var «Guds ord på finnernes eget maal ...». Og med evangelisk-luthersk basis, noe som var viktig for legitimitet i norsk kontekst.

Ellers viser LV en positiv holdning til samepolitisk «opvaagnen», som de skreiv (18/1910). De samiske avisene de siste åra blir vektlagt positivt. De nevner også tanken på et samisk «storting». I spaltene, ikke minst fra sørsamisk område, skrives det i dette misjonsbladet LV om bl.a. reindrift som fortrenses i Trøndelag.

Samtidig slippes konservativt teologiske innlegg til i spaltene. Fra «Sambaandet» skrives det om rasjonalistiske prester, men dette nevnes ikke ofte i LV. Edvard Masoni, en samemisjonskritiker, omtales som utmeldt av Kinamisjonen. Ellers hadde Finnemisjonsforbundet 1910 viktige grupper i Steinkjer, Kristiansund, Molde, Ålesund og Stavanger, - Otterbechs støttespillere.

Otterbech skriver ganske skarpt ved noen få anledninger, jf. tidligere om myrde språk (20/1910). Nå skriver han om rett til ytringsfrihet, muligens pga. sterk motstand fra stat og vel nå lite støtte fra ny biskop: Han sier at samene «*har ingen mun hat*» (min utheving). Videre «at folket Finnmark, de begynte politisk at vaagne, blev ved socialister, er ganske forstaaeligt». Dette er en av de få gangene Otterbech tydelig antyder en viss sympati for sosialister, i hverfall i denne kontekst (jf. kapittel om bispevalg, hans tale 1917 på Ap-møte om fredssak).

Ellers nevner (20/1910) at Kistrand kirke, ved første oppbygning 1718, var bekostet av samer. Det samiske løftes fram.

I LV skinner det igjennom en rimelig tolerant linje overfor læstadianerne. Norsk finnemisjon hadde hatt en blanda relasjon til disse. Men Otterbech omtaler dem med respekt. Dette endra seg negativt etter hans død innafor samemisjonen, og den nye samlede organisasjonen 1925. Først 1945 ble forholdet mer positivt. (Lindkjølen, 2005; Steen, 1963).

Noen ganger kommer prosamiskhet fram i poetisk form: «det fremmede maal er som maaneskinn, morsmaalet er som solen» (22/1910). Ellers er midler til utdeling av lommebibler (finnemisjonsproduserte) et tema som LV tar opp ofte. Lommebibler ble først ugitt med deler av NT i 1925, med lite omsetning, katekisme og salmebok var viktigere blant samene (Kjølaas, 1995, s. 96). I 1911 nevnes ellers, som en av mange samemisjonsaktører, Wangberg, en predikant som fikk delt ut svært mange samiske bibler. Dette året skreiv prest Tandberg et forsvar som samer som del av nasjonen, mot Morgenbladet.

I 1911 ble det omfattende kristelig-sosiale arbeid i samemisjonsregi i nord omtalt i detalj, bl.a. barnehjem, gamlehjem, fiskerhjem, sykehjem og skolehjem.

Otterbech skal ha lest alle utgaver av samiske blad etter at han flytta sørpå 1902 (i følge brev til departementet 4/10-1917) Det er ofte samepolitiske blad nevnes i LV, for eksempel i nr 6/1911 nevnes *Waren Sardne*. *Waren Sardne* kritiserte samemisjonen i LV, ikke minst pga. presten Tandbergs syn på samisk mat som dårlig og antatt nedvurdering (se ovenfor). 1911 raste det med «åpen krigserklæring mot samemisjonen».

Ellers i disse åra tas tema som kirketolk i samisk opp. Det sees på som nødvendig, men ikke ideelt, pga. at for få prester som kan språket. LV er opptatt av og støttende overfor både sekulære og religiøse samiske blad, som *Nuorttanaste*, Sagai Muittalægje (1903-1911 ved Anders Larsen, som Otterbech kjente), *Sami Usteb* (Samenes venn) som Otterbech og Tandberg dreiv sammen, men gav opp 1903. Det er dokumentert at noen savna det.

LV var ellers opptatt av bygging av bedehus, uansett hvilken kristen aktør som bygde dem(5/1912). Et sjeldent innslag (8/1912) var litt kritisk overfor Johan Turi, «da han aldrig i sine uttryk tar de hensyn, som kulturen pleier kræve». Dette var kanskje en pietistisk reaksjon overfor kunst?

Ellers skriver Otterbech i LV noen ganger om nabolandene og samene. Han mener Sverige tillot mer samisk (10/1912). Fra Kistrand skriver han at i åra 1894-1902 var mange alterganger på norsk. 28 gudstjenester var helt norske pr. år, helt samiske neppe mer enn 10-12 pr. år, i ei samisk-kvensk bygd. Det var færre seinere etter sentral påvirkning.

Det foregår flere ganger i året debatter mellom skoledirektør Thomassen og Otterbech, dels andre aktører.

Enkelte (12/1912) kritiserer Otterbechs organisasjon for å være fjernt styrt. Han var opptatt av at samene er «heltud nordmænds likemænd», og «vi nordmænd har længe nok spillet herrer i Finnmarken». Ellers skriver han om vekst i organisasjonen.

Noen fornorskningstilhengere skriver i LV.: «Ved de forhadte internater lærer alle at læse» (14/1912). Otterbech gjentar ofte til debattanter: Han krever bare samisk religionsundervisning til de som kan noe samisk (i boka 1917 vil han også ha litt rein samiskundervisning) (14/1912). LV er ellers opptatt av bekymring for at det tilsettes få samiske lærere.

Det kommer ofte fram en velvillighet overfor alle protestantiske/evangeliske aktører. Språkstriden illustreres med vitnesbyrd fra elev: «Før hadde vi finsk (samisk) som hjelpesprog og gledet os i skolen. Efterpå skulle alt være på norsk, og de jaget efter os i vor frikvarter» (22/1912). I LV 23/1918 skriver Otterbech om temaer han tok opp i boka om fornorskninga i 1917, om minoritetspolitikk i andre land.

En innsender (3/1913) var skuffa over LV: det «sættes ondt mellem finner og nordmænd og videre utover landet». Å kritisere språklinja foregikk ikke uten motbør. Motgangen gikk

inn på Otterbech. Han sier om en skarp kritiker at de har «mistenkeliggjort vort arbeide», og at det «streifer straffeloven». (1/1913).

Innlegg av Otterbech er noen ganger beslekta med Masoni/Mortensons sørsamiske kritikk av samemisjon: «Ingen bekjennede kristne blant de norske» (19/1913). Ellers, midt oppe i det diakonale, legger Otterbech vekt på følgende: «Maa det avgjort kristelige arbeidet sættes øverst, da derfra kraften kommer til alt det andet» (22/1913). Otterbech virka ellers rørt da han fikk høre fra Kistrand om tjenesten sin: «Du forstod os» (1/1914). Dette året hadde LV ca 1900 abonnenter.

De skriver at de ønsker 1914 ikke blir et undertrykkelses år (for samene) (10/1914). Her kommer hans typiske sitat fram: «Maaltyranni er det værste av alt tyranni» (ibid). Samme sted tas strenge jordsalgsbestemmelser overfor same-kvener opp.

En protest fra 140 i Vadsø nevnes: at de måtte få menighetssøstre og emissærer med «ufravigelig plikt» å lære samisk (ibid). I samme nummer omtales den kjente samiske lederen (seinere kjent på samelandsmøtet 1917), Elsa Laula Renberg. 9 menighetssøstre omtales i virke i Finnmark (13/1914).

Fredssaken nevnes noen ganger i krigsåra: verdenskrigen kritiseres (16/1914): «En alvorsklokke». Otterbech anklager der de som blander Guds navn inn i nasjonalismens tid. I et nummer skriver han om Guds fred- og fiendekjærighet (24/1914). Dette ble aktuelt ved bispevalget 1918. Dette gjentas (18/1914). Andre etiske saker tas opp seinere: Otterbech roser en politisk tale, men er mot bruk av ordet «avfall» om mennesker: Ingen er avfall (24/1914).

Ellers bruker Otterbech energi på debatt med andre, som (4/1916) med sokneprest Hornemann og skoledirektøren. Otterbech sier det er direkte feil at det finnes en del tospråklige bibelhistorier, katekismer og forklaringer i skolene. Skoledirektøren støtter ellers i bladet at Stortinget skal bevilge lærerkurs i samisk til Kautokeino, Karasjok og Polmak. Indre Finnmark var av staten tenkt som mer et «museum», der kunne samisk overleve. Derfor var de for en viss samiskopplæring der. Den nødstida som dels oppstod under krigen, omtales flere ganger, likeså økonomisk og praktisk hjelp til Finnmark.

Videre drøftes prestemangel: Kautokeino stod uten fast prest, presten var blitt reindriftsinspektør. Det var bare 1 prest på Kirkenes. Otterbechs fredsengasjement vises litt i LV i bokkommentar om boka «Fredstanken i kristendommen». Der står det: «Jorda er vaska i manneblod» (11/1916). Antikrigsengasjement omtales også (15/1916): Gjør ikke kirken sin plikt?

Otterbech skreiv ellers en nekrolog over en avholdt lærer, Ole Andersen (drukna i Tana): «Kjæmpet for sit folk, arbeidet ogsaa mot den haarde fornorskning, men altid uten bitterhet». (16/1916). Det første samiske landsmøtet 1917 omtales velvillig.

Otterbech skreiv om igjen en bokkommentar om Stiftets årbok 1917: Igjen lite stoff fra Finnmark og om kvener/samer. En av de få omtalene av Otterbechs bøker i LV kom i nr 3/1918, om boka av 1917. Den ble kommentert, f.eks. i Morgenbladet. Norsk kirkeblad støtta den. Reindriftsinspektør og prest Nissen er litt kritisk. I nødstilfelle kan en ha tolker til norsk er innarbeida, men bør ha mer respekt for samisk. Han tar avstand fra prøyssisk-anklagen til Otterbech. (3/1918). I 1918 hadde LV 3300 abonnenter.

I kjølvannet av debattboka om fornorskning Otterbech stod bak 1917, kommer noen skriftlige reaksjoner. Noen var for, andre imot. Biskopen var tydelig mot boka, prosten i Talvik/Alta, presten Gjesdal, etc. Norsk kirkeblad skreiv at de mener politikken har vært «uforsværlig haardhændt» (LV, 7/1918). Det samiske landsmøtet 1918 omtales samme året.

Bladet omtaler videre at Stortinget gikk inn for noe mer samisk (14/1918). Jevnt over gjengis samepolitiske saker i LV, som det klassiske samiske krav (Samemøte 1919, Tana) om religionstimer på samisk (15/1919). Otterbech skriver: «La oss ikke bli trætte av å gi finnerne Guds ord på deres eget maal, plass for deres evner og aapen brodersind, saa blir nok resultatet godt» (16/1919).

I 1919 bad ellers LV sine lesere stemme nei ved avstemninga om brennevinsforbud. (nr 16/1919). Dette er eneste gang tilsvarende politiske anbefaling skjer i bladet. I samme nr

er det innlegg fra «Den samiske nasjonalbevegelse» (15/9) om at staten må gi professorat i Tromsø til den avholdte språkmannen Quigstad.

Otterbech viser forståelse for sosialismen, men det «trengs en stille, sakte susen. Uten dette sambånd med Gud hjelper hverken guld eller politisk frigjørelse» (18/1919). Han skriver videre sympatisk om folkemedisineren Kaaven (som tas opp i 1920-boka om Kulturverdier hos Norges finner) (21/1919). Han vil gjenta mye av denne stort sett positive holdningen til nordnorsk/samiskprega folkemedisin i boka om kulturverdier som kom året etter (1920).

I denne tida har LV ca 4000 abonnenter. Otterbechs helse er svekka i denne tida. I 1920 har han sin siste finnmarksreise, med innvielse av barnehjem, og han dør året deretter. Otterbechs arbeid med samisk salmesamling nevnes i bladet, og språkopplæring av helsepersonell og forkynnere (8/1920). På årsmøtet i 1920 hadde han vel sitt siste foredrag (14/1920). Han fikk mye takk for innsatsen. Siste året Otterbech skreiv, gjengir han fra det samiskepolitiske møtet i Tana 1920: «Et morshjerte blør for en sønn som ikke vedkjender seg henne», apropos fornorskninga. Geilomøtet 1921 var han invitert å tale for, men talen ble ubrukt (utgitt i bok 1923 posthumt) (nr 7/1921). Han ble sjuk.

4.5.2 Fornorskningen i Finnmarken (1917) av Jens Otterbech

I 1917 gav Otterbech ut ei bok. Tittelen var: *Fornorskningen i Finnmarken*. En talende undertittel var: «At øve maaltvang er det værste av alt tyranni». Boka er en artikkelsamling, og utgiver var både Otterbechs venn fra misjonsmiljøet Johannes Hidle (står først) og Otterbech. Forlaget var Lutherstiftelsen.

Det er viktig at boka er viet til Luthers minne, (reformasjonsjubileet), med dens fokus på Guds ord på morsmålet. Otterbech skreiv jo tidlig i livet at «maalsak» var viktig for ham. Alt i forordet har utgiverne fokus på det de kaller språklig mishandling av samiske barn. De peker på forsøk på å få mer samisk inn, først gjennom de samisktalende blader som *Nuorttanaste*, Frikirkens blad, som bl.a. Sjøberg har pekt på hadde atskillig politisk stoff ved siden av oppbyggelig, og sameorganet *Sagai Muittalægje* (1904-11), der samepolitikker

Anders Larsen var redaktør (han skreiv i Otterbechs bok). Dels prøvde samene å jobbe gjennom skolestyrer (ofte fornorskings/norsksdominerte), men forgjeves. Dette var i den mest kraftige fornorskningstida, i tillegg i krigs-og revolusjonstid, noe som ikke talte for sikre minoritetsrettigheter. I forordet glemmer heller ikke utgiverne Skaar og Bøpckman som biskoper, de kalles varmhjertede.

Hidle/Otterbech tegner i forordet et mørkt bilde, fornorskninga forverres år for år, og her kommer Otterbechs kjente sammenlikning med Tyskland: Det jobbes etter «prøisisk» mønster, der en hadde en hard tvangsgermanisering av særlig polakker og dels dansker. De er i bokas forord ikke bare opptatt av det religiøse, men tar også opp den strenge jordsalgsloven av 1902, der en skulle skrive og snakke norsk for å kjøpe statsjord i Finnmark. Morsmålet framheves som det «helligste og høieste et folk eier». Her skinner en tenkning gjennom som lå nær grundtvigianismen, som interessant nok i Norge ofte var fornorskingsvennlig ellers, morsmålet var «norsk» (Persen, 2008). Her brukes det på urfolksspråket.

Slutten i forordet har Lutherfokus: «evangeliets forkyndelse på folkenes morsmaal». Boka har 8 kapitler. Kapittel 1 var av lærer Hidle om morsmålet og de små folk; fokus var på «hjertesproget». Otterbech skreiv kapittel 2 om fornorskningas historie, og kapittel 3 var av lærer Anders Larsen, som var redaktør 1904-11 av *Sagai Muittalægje*. Kapittel 4 var en personlig beretning av den seinere kjente samiske talsmann Per Fokstad, om fornorskningas inngrep i barnet. Den forgriper seinere forskning (Nergård 2013, s. 47-64 i *Erkjenne fortid, forme framtid*). Kapittel 5 var av soknepresten i Kistrand, Johan Beronka. Kapittel 6 var av Otterbech om tilsvarende forhold i Skottland, Slesvig og Sverige. Kapittel 7 var om talemålet i barneskolen og en sammenlikning mellom samisk og landsmålet/nynorsken. Kapittel 8 er et framtidskapittel av Otterbech.

Vi vil her se på Otterbechs bidrag. I kapitlet om fornorskningas historie la han vekt på samenes historie. Hovedsaken hans var å vise til to hovedlinjer med hensyn til fornorskninga: En språktolerant (von Westen og etterpå) og under Stockfleth ca. 1826-50, og en assimilerende linje særlig etter 1851/1886. Han bruker to begrep: «*Sproghjelp*», med rett til morsmål særlig i kristendomstimene og noen få timer til, men også læring av norsk.

Alternativet var “*sprogtvang*”, med fjerning av samisk og kvensk. Han mente en språkliberal linje førte til innsikt også i kristendomsfaget. Den strenge linja førte til åndelige/sosiale problemer. Otterbech tar opp noen alvorlige problemer ved fornorskninga: 1. Samene uten morsmål i skolen. 2. Hjelpespråk, som kunne brukes i nødstilfelle, var illusorisk, pga. lite lærerkunnskap i samisk/kvensk. 3. Norsk politikk i religionsfaget var verre enn i (tysk) Slesvig og Polen. Der fikk en bruke morsmål i noen grad (s. 26f).

Otterbechs neste bidrag er en sammenlikning mellom Skottland, Slesvig og Sverige vedrørende minoritetspolitikken og språkpolitikken. (s. 54-67). Ikke minst vises det til Skottland til en liberal språkpolitikk overfor de gælisktalende.

Han beskriver utviklinga i tysk Slesvig etter 1864 som en gradvis fortrenkning av dansk, først mer moderat, etter 1889 sterkt. I Slesvig ble det protester mot germaniseringa, staten ville ikke gi etter. Flere dansksinnede starta frimenigheter, siden kirka ble pressa til mer bruk av tysk. I 1893 krevde hele 77 tyske prester at en skulle støtte en aksjon for å få mer enn de 4 religionstimene i uka som fortsatt var på dansk, supplert med 2 dansktimer. (ibid s. 58f).

I 7 pkt sammenlikner Otterbech Norge og samene og Tyskland og danskene.(s. 60f)

1: Bare 4 danske religionstimer gjenstod i Slesvig, i Norge tok de bort det meste på samisk.

2: Tyske lærere skulle ellers fortyske, også utenfor skoletimer, som i Norge.

3: Private danske skoler nektet, samene ikke råd til privatskoler

4:Tyske prester talte danskes sak (s. 77), jf. biskop Skaar og Bøckman. Men i 1917 er det «faa» prester i Finnmark som er mot fornorskningen.

5: Sønderjyllands kulturkamp gjennom ca. 50 år redegjøres for, - Otterbech tror samisk satsing også vil gi «vakre resultater» (s. 60f).

6: Her sammenlikner Otterbech, interessant nok, den språkmotiverte frimenighetsbegelsen i Slesvig med læstadianismen. Han takker Gud for at de «hedrer det finske sprog» (s.61). Læstadianerne er, sier han, den eneste makt som hedrer språket. Han sier ikke eksplisitt at biskopen var en klar fornorskningssvenn, men indirekte.

7: Både i Slesvig og Finnmark har en prøvd økonomisk press (jf. Finnmarksk jordlov av 1902).

Til slutt siterer han en tysker som kraftig kritiserer germaniseringa, og Otterbech overfører dette på samene. Han kaller det «prøisere» og viser til språktvungen.

Til sist tar han for seg Sverige. Han legger vekt på at de allerede i 1633 fikk trykt samisk katekisme, og at for eksempel i 1828 omtales det godt med religiøs litteratur (s 61). Undervisning i samisk skal ha forekommet lite i Sverige på samiske skoler, men noe på samisk, i følge professor Wiklund (s 62), mest i Arjeplog, Gällivare og Jokkmokk. Det skal ha blitt økt forsvenskning. 1913 innførte Sverige et separat skoleopplegg, lappskola, bare for reindriftssamer, de andre skulle bli svenske. Overgang til ny fast skole reduserte undervisning fra 36 til 13 uker, de fikk mindre enn svenske barn og skulle «låses» (mitt begrep) til reindrift (s.63).

Som sees av Otterbechs innlegg i LV mente han Sverige ivaretok samisk noe bedre enn Norge. Han var i kapitlet lite kritisk til at kilder han siterer peker på svekka bruk av samisk i Sverige (62f). Til slutt i kapitlet refererer Otterbech offentlige data om 9 planlagte lappfolkskolor, de nye etter «Lapp ska vara lapp»-modellen. Han gir få vurderinger i Sverige-avsnittet, ulikt i forhold til Slesvig og Skottland.

I Otterbechs siste kapittel med tittelen «Fremtidsmaal» vises det til eksempler fra USA, Minneapolis, om faget norsk «for at hædre norsk kultur i amerikansk skolevæsen» (ibid s. 74f), altså det Otterbech ønska for samisk i Norge. I kapitlet framstiller han det samiske folk som livskraftig (s 74f). Dette begrunner han med fem «kjendsgjerninger»:

- 1: De har utvikla en hel næring, reindriften.
  - 2: De har bebodd og utvikla fjellvidder fra Øst-Finnmark til Setesdal.
  - 3: De har gjort vidda farbar, de utøver kommunikasjonen der
  - 4: De har, trass i undertrykkelse, ikke gått tilbake i antall
  - 5: De har skapt og vedlikeholdt en særprega kristendomsform, læstadianismen.
- Ikke lite, sier Otterbech, for ca 30-40 000 mennesker.

Et hovedaspekt i kapitlet er at «folkets tapre fortid fortener paaskjønnelse» (s. 75). Han er også kritisk til press på samiske områder med hensyn til gruvedrift og omlegging av fisket, (jfr. Bjørklund 1985). Otterbech, jfr presten Skjeseth, nevner gruvedrift også som «moralsk» problem, industrialismens livsstil. Otterbech sier at morsmålet deres må dyrkes og hedres for å styrke folkets kraft, og norskundervisninga bli mer praktisk. Han mener Sverige har hatt noe samiskundervisning og omtaler blandede erfaringer derfra, men sier det var 3-4 dialekter (mener vel sørsamisk, lulesamisk etc). Han mener Norge var bedre stilt, med tyngden i ett samisk språk (nordsamisk er her hans horisont). Han mener at Norge har et spesielt ansvar for (nord)samisk, siden det også er fleste samer her.

I denne boka er det et av de få stedene jeg har funnet Otterbech omtaler det første samiske landsmøtet 6.—9.februar 1917. Det var fellesskandinavisk, seinere møter bl.a. holdt i Østersund. Otterbech sier Karasjok er et slags samisk senter i Norge (s. 76f). Flere personlige eksempler fra kulturliv, skole og kirke brukes i boka. Ett eksempel er dette: Otterbech siterer ei samejente som han ville gi et samisk NT: «Jeg gjør litet med dette, ti finsk (samisk) som jeg forstaar, har jeg ikke lært at læse, men norsk som jeg ikke forstaar, det kan jeg læse».

Boka rundes av med et særlig viktig avsnitt: «*Vort maal må være at de efter endt skolegang skal kunde beherske baade finsk og norsk til mundtlig saavel som skriftlig brug*» (min utheving) (s 78). Han skisserer her 4 minimumskrav i denne saken:

- 1: At hvert barn må få religionsundervisning på samisk, i hvert fall i småskolen.
- 2: Minst 2 timer i uka til veiledning i bruk av sitt morsmål, dvs. samiske språktimer (jf. eksempler fra andre land i boka).
- 3: Et visst antall timer til systematisk læring av norsk med grammatikk og oversetting.
- 4: Samisk ved lærerskolen i Tromsø for lærere. I 1917 var det svært lite igjen av dette.

Otterbech antyder bare noe her, sier han. Men hovedsaken er «at øve retferdighet mot finnerne», som hovedprinsipp. Boka ble viktig, den plasserte Otterbech også i saksfeltet da han ble aktuell som bispekandidat året etter, og samme syn som han og medredaktør Hidle hadde, skinner igjennom i LVs spalter.

4.5.3 *Kulturverdier hos Norges finner (1920) av Jens Otterbech*

I 1920 gav Otterbech ut ei bok kalt *Kulturverdier hos Norges finner*. Den ble utgitt på det store Aschehoug forlag, et tegn på at Otterbech hadde fått et visst rykte som debattant og bispe kandidat et par år før. Boka er en artikkelsamling, som 1917-boka.

1.kapittel var et samarbeid mellom Otterbech og den seinere kjente samepolitiker Fokstad, som også skreiv i 1917-boka om fornorskninga. Kapitlet handler om samiske ordspråk. Kapittel 2 tar for seg rettsoppfatninger blant samene. Dette ble skrevet av daværende sorenskriver Erik Solem, som seinere skreiv et klassisk fagverk om «Lappiske rettstudier». Kapittel 3 tar for seg en «finsk kristendomstype», særlig læstadianismen. Kapittel 4 tar for seg samisk språk, ved J. Quigstad, rektor ved seminariet i Tromsø. 5. kapittel er av Isak Saba, forfatter av Samefolkets sang. Tema er samiske folkesanger fra Indre Varanger. Kapittel 6 er om samisk kunstsans og husflid ved reindriftingsinspektør (og prest) K. Nissen. Kapittel 7 skriver Otterbech om samisk behandling av sjuke. Alle forfatterne var ikke nødvendigvis enige om alt, Nissen skreiv vel noe kritisk om 1917-boka til Otterbech om fornorskninga, mente vel prøyserbegrep var for sterkt om Norge.

Jeg tar her for meg Otterbechs bidrag. I forordet legger han vekt på at det lille samiske folk har kulturverdier som andre folk. Dette var kontroversielt i samtida med sosialdarwinisme. Primitive folk ville dø ut, og de hadde ikke litterære evner. Otterbechs forord er mot dette. Han oversetter to vers av et dikt fra 1915 fra finsk side av Sápmi, Utsjok. Det har litterære kvaliteter.

1. kapittel er delt med Fokstad. Fokus er på ordtak som sier noe om en ymyk og naturnær livsforståelse. «Byt ikke din lykke med rikdom ...». «Garnet finner nok fisken sin...» (s.1ff). Tekstene er på nordsamisk og norsk. Det avspeiler skepsis til de kondisjonerte: «Juokke pappa čuoavjasis sardned.» - «Hver prest præker for sin egen buk.» (s. 5). Ord om menneskelige relasjoner finnes: «En behaglig ledsager forkorter veien» (s. 7). Ordtakene blir av Otterbech/Fokstad satt i en samfunnskontekst, for eksempel at «Reise er bedre enn ro»...avspeiler et nomadisk element i livsformen. (s. 9), Forfatterne trekker fram et ordtak til slutt: «Lyset ler av mørkets gjerning» som oppsummering og ideal (s. 14).

I kapittel 2 tar Otterbech for seg særmerkte trekk ved samisk kristendomsform. Han starter med ekstasen. Han minner om at han som prest opplevde det vi i dag kaller «rørelse» (han skriver «likkatusak», ofte skrevet «likkadus» i dag). Dette er en slags karismatiske utbrudd av følelser, gjerne tilknyttet nattverdfeiringa, også i kirka. Otterbech tror, som noen forskere i dag (ulikt andre), at det er relasjon til gammel sjamanisme, kristna. Han skriver han opplevde dette i Lakselv kirke, det var ofte kvinner. Tårene renner, og det er utbrudd videre i gudstjenesten. I nyere tid er det mest i retningen «de førstefødte» dette foregår, gjerne etter prekenen, med syndbekjennelse, man går fram til predikanten. Noen mener dette kan relateres til eldre samiske uttrykk, andre knytter det til syndsforlatelsen. Det virker som om Otterbech dels aksepterer dette, dels er kritisk (s. 42 f). Han nevner også eksempler fra Nederkalix kirke i Sverige. Der var det endog mye likkadus ved en konfirmasjon, med syndstilgivelse, og dette tok en gang 2 timer. (s.43). Han ser her på rasemessige særtrekk, som var vanlig i samtida, der samene var mer følelsesnære, det underbevisste var nær, mer enn hos for eksempel nordmenn. Finner og samer var mer læstadianere enn nordmenn, etterhvert ble bevegelsen fleretrisk.

Teologisk mener Otterbech at denne rørelsen var sterkest hos de åndelige mindre modne (s. 44). Han viser til den saktmodige og stille ånd (1. Pet. 3,4). Hans ideal er nok ro. Han sier ellers at bruk av bibel og bønn i læstadianermiljøer mest er knyttet til samlinger og høytider. Han veit ingen predikanter som kommer i rørelse, de bruker Bibel og bønn mer, det gir stabilitet. Han mener å ha skriftbelegg også for å vurdere tungetale (jf. rørelse) lavt, her er han «utenfor» (jf. paternalismediskusjonen). Han skriver: «La Finnmarkens barn (!) faa juble på sin vis, hvor slemt det også skurrer i vore øren» (s 45).

Likevel er Otterbech positiv til mange av fruktene av læstadianismen, som mindre banning, tyveri og usedelighet. Flere har dype erfaringer med Guds nåde og sprer glede. Den kan være samfunnsbevarende salt. Omfattende eksempler på bekjennelse av og slutt på reintyverier nevnes. (s 45 f). Otterbech sier læstadianismen har positive teologiske trekk, og gjennomtenkt teologi, trass i liten utdanning blant folk. Men han er kritisk til noen trekk bl.a. eksklusivitet, lite om flittig bønn, lite bibelbruk utenom møter og «bokstavdyrkelse». Han nevner ellers strid mellom mer lovisk (Læstadius) og evangelisk (Raatama, stor leder etter Læstadius) form. Mangel på nyanserte sjelesørgere mener Otterbech er et problem i

alle vekkelsesbevegelser. Ellers varierer deres samarbeid med andre kristne, i Finnmark noe bedre, lenger sør dårligere. Han skriver om to parallelle åndelige strømninger, bibelkristne og læstadianere, de var der, men samarbeida ikke. Otterbech sier haugianismen har fostra mer hellige, men at læstadianismen har virka «paa de mørkeste og tyngste steder» (s 62).

I kapittel 7 tar han ellers for seg samisk behandling av sjuke/sjukdom. Han står her for samtidas syn på at fjellsamene er de sunne, med god helse, de fastboende mer usunne, med gammer. Han nevner «overtro»; det var like utbredt blant norske. Han sier samisk sjukdomsbehandling er «rationel» (s.104). Særlig omtaler han årelating og koppsetting, vanlig i skolemedisin før (s 104 f). Videre nevnes suging, massasje, mot forfrysninger gniding med snø, klystersprøyte av geiteknokkel med kalveblære, etc. Innvortes medisin brukes lite, men urteavkok og reinblod nevnes. En prost skreiv om en fjellsame som gjorde det sjuke øye hans friskt (s. 104 f), bl.a. var reinslighet viktig da. Ellers nevnes med respekt den kjente naturmedisiner Johan Kaaven (1834-1918), med norske foreldre og samisk kone. Han sa om seg sjøl å ha medfødte evner, ellers å kunne håndtere utvortes, ikke innvortes, sjukdommer (s. 109). Otterbech bevitner at nabobarn i Kistrand ble frisk av utslett av Kaavens behandling etter ca. 2 uker (s. 109). Han brukte medikamenter fra apotek, men også sjøllagde av bl.a. tjære. (s. 110). Slike folkemedisinere var vanlig nordpå. I følge Otterbechs kilde, lærer Thomassen, var Kaaven religiøs, og kunne sin Bibel.

5 Bispevalget 1918 - Otterbech som motstemme i kirkelig-politisk kontekst i revolusjons- og krigsår

5.1. Bispevalget i hovedtrekk, i kontekst

En viktig grunn til at bispevalget i nord i 1918 har fått et visst historiefaglig fokus, er at det er sjelden at en kandidat får nesten dobbelt så mange stemmer som nummer to på lista, men ikke blir utnevnt. I 1918 var det kongen i statsråd, regjeringa, som utnevnte statskirkas biskoper og prester. Likevel var det ikke uvanlig å være lydør ovafor kirkelige ønsker. (Thorvaldsen 1990). Otterbech hadde stor støtte blant prester i bispedømmet, som 1804-1952 bestod av hele Nord-Norge, det ble delt i to i 1952. Til 1918 het det Tromsø stift, deretter Hålogaland bispedømme.

Det var heller ikke helt vanlig at ikke-teologiske faktorer spilte en så avgjørende rolle ved regjeringas valg av kandidat, i dette tilfelle fornorskningssaken overfor samene og pasifisme.

Egil L. Thorvaldsen (1990) mener det bare var ett bispevalg på 1900-tallet hvor ikke-teologiske faktorer spilte en så stor rolle: 1931 i Bjørgvin. Ved utnevning av Peter Hognestads etterfølger gjaldt det målsaken.

Sjølsagt var aksent konservativ-liberal i teologien viktig i denne tida. Otterbech, som ble potensiell kandidat, var konservativ, men han skreiv lite polemisk mot liberale i det han skreiv, f.eks. i LV 1910-21. Ellers var han pasifist (jf. kilder som LV) og motstander av den strenge fornorskninga. Han var lavkirkelig prega, men kirkelojal, og rimelig positiv til læstadianismen og frikirkelighet. Han fikk også støtte lenger sør i bispedømmet, som i Salangen i Troms, og på et stort læstadiansk møte (ca. 500 deltakere).

Ikke-teologiske faktorer svekka hans kandidatur hos regjeringa. Det er forskjellig syn på hva som avgjorde valg av en annen kandidat (Støren). Hans Smith (Smith 1922, s. 310-316, særlig s. 313) skreiv i en nekrolog: «Hans arbeid for fredssaken kostet ham stillingen som biskop i Tromsø stift». Kristian Nissen, reindriftingsinspektør og prest, er av samme oppfatning. (Nissen, 1949, s. 569, alt fra Thorvaldsen, 1990). Thorvaldsen (Thorvaldsen 1990) står for samme syn, men mener språksynet var viktig.

Biskoper og prester var både embetsmenn, med krav om statslojalitet, og kirkelig ordinerte, med sine verdier. Dette kunne gi spenninger, jf. biskop Bøckman/Skaar og Otterbech.

Motstanden mot fornorskninga er imidlertid trukket fram som avgjørende hos nyere forfattere. (Eriksen/Niemi 1981, s. 124; og artikkelen «Kirka og minoritetspolitikken i nord- lojalitet mot Gud eller keiser?» Heimen 1982, s.17-28, her s. 25). Eriksen/Niemi vekter minoritetspolitikken høyest (ibid s.25). Kristiansen (Kristiansen 1999, s. 97) legger også vekt på samiskvennligheten og det oppsiktsvekkende ved at en med så mange stemmer, ikke ble valgt.

Antimilitarismen stod svært sterkt på denne tida i nord, særlig innafor arbeiderrørsla.

Det forsvarsvennlige Venstre-styret utnevnte til slutt som biskop Johan Nicolai Støren. (1871-1956, biskop i nord 1918-1928). Han var positiv til fornorskninga og reserveoffiser.

5.2 Kampen om bispestolen

5.2.1 Otterbech som konservativ hovedkandidat. Debatter.

Utover våren 1918 ble det tydelig at Otterbech ble den fremste kandidaten med konservativ teologi.

Tidlig kom reaksjonene mot hans kandidatur fra skolemiljøer i Finnmark, og fra skoledirektøren. Det hadde vært langvarige debatter i blader/aviser mellom Otterbech og skoledirektør Thomassen. Skolemiljøene i Finnmark innså nå at en mindre mektig aktør mot fornorskninga, bosatt utafor bispedømmet/stiftet etter 1902, kunne få en maktposisjon i Tromsø, i ei tid kirka fortsatt var klart relatert til skolen, særlig ved visitaser og arbeidsgiverrolle for biskop overfor lokale prester, som ofte hadde posisjoner i skolestyrer.

Utenom Otterbechs lavkirkelige og teologisk konservative basis var det en del samfunnsinteresser han var opptatt av, i 1911 av ham sjøl kalt «yndlingsinteresser»: Målsak, her samisk (morsmål), videre skogsak (omtalt i LV), jorddyrking og avholdssak, - et stort interessedespen. (H.Smith; Studenterne 1886/1911). Videre avspeiles hans fredsengasjement dels i LV og foredrag, minst ett (nedenfor). I LV (1920) uttrykte han avsky for bajonettøvelser i Finnmark.

I juni ble det klart at Otterbech hadde fått nesten dobbelt så mange stemmer blant stiftets prester og proster som kandidat nr 2, dette til tross for at han kunne møte motbør blant en del fornorskningstilhengere i presteskabet (for eksempel Hammerfest og Nord-Finnmark) (Se nedenfor om stemmetall, bispekandidater, Norsk kirkeblad 1918, s. 371 f.)

5.2.2. Minoritetspolitikk/samiskhet og bispevalget

Thorvaldsen (Thorvaldsen, 1990, s. 244) skriver at skoleinstansene gjorde «felles front» overfor Otterbech fordi de frykta den effektive fornorskninga ville bremses opp. Mange lærere i Finnmark og ellers i nord var innvandra fra Vestlandet. De var fornorskingslojale, det var også også en del nordnorske lærere. Skoledirektøren og stiftsstyret var skolemessige og sistnevnte kirkelige/skolemessige maktfaktorer (i Skaars og Bøckmans tid ble de nedstemt av resten av Stiftsstyret), likeså flere norskpregede skolestyrer (Dahl, 1957).

Først ute var *Norsk skoleblad*. 21.juni 1918 (Thorvaldsen, 1990, s.294) skreiv de på lederplass: «At utnevne hr. Otterbech til biskop vil si det samme som at staten etablerer et planmessig arbeide for at rive ned igjen hvad den møisommelig gjennom femten aar har bygget opp. En saadan utnævnelse burde derfor være utænkelig» (fra Thorvaldsen, 1990). De 15 åra viser til skoledirektørens tilsetting (1902) og satsing på fornorskede internatskoler i Finnmark. I følge flere forskere menes internatskolene å være viktige fornorskingsverktøy (Henry Minde; Bente Persen, etc). Flere innlegg i LV tok dette opp (1910 -), jf. også Wexelsenplakatens tid 1898-1962/63).

Det andre lærerorganet, *Norsk skoletidende*, omtaler ikke saken.

Thorvaldsen sier det skal være «usagt» om Skolebladets utspill var avtalt med «ledende kretser innenfor Finnmarks skolevesen». Dette gjaldt nok særlig skoledirektøren. Han og Otterbech var i jevnlig debatt, for eksempel i LV.

Innad i Finnmarks skolevesen kom så reaksjonene mot Otterbech «som perler på en snor» (Thorvaldsen 1990, s. 244). 10.juni 1918 skreiv skoledirektøren et personlig brev til kirke-og undervisningsminister Jørgen Løvland. Det er egentlig dramatisk med hensyn til bispeutnevningen. Skoledirektøren truer i brevet med å gå av om Otterbech blir utnevnt. (Thorvaldsen 1990, s. 245, brev i Riksarkivet). Skoledirektøren uttrykte det slik at han «skulle ta under overveielse å fratruede» i såfall.

Dagen etter sendte Vest-Finnmark lærerlag brev til departementet. De tok opp at «den positive utvikling i finnmarksskolen» kunne ikke helt stanses (skoledirektøren fikk mye av æren), men den kunne hemmes utilbørlig av en seig og utholdende fanatiker (de bruker begrepet) som Otterbech.

Nesten samtidig reagerte politiske aktører i Finnmark. 14.juni vedtok Finnmark amtsskolestyre (ibid, s. 245) «en inntrængende henstilling ... om at skolen maa faa fred og arbeidsro til at fortsætte det nu saa lovende paabegynte arbeide». Pr. Telegraf bad Vadsø lærerlag 18.juni om at Otterbech ikke måtte utnevnes av «skolepolitiske» årsaker.

Dagen etter kommer nytt telegram fra samme lærerlag, der man sterkt ønska en biskop som (jf. på landsmål ...) «ikkje skiplar det nasjonale reisingarbeidet i Finnmarksskulen».

5.2.3. Pressen og bispevalget

Vi skal se på noen få eksempler på pressens syn på Otterbechs kandidatur.

I *Morgenbladet* (som hadde sluppet til biskop Bøckman på førstesida sist på 1890-tallet) tok de inn en referanse til Harstadavisa *Haalogaland*. De skreiv at utnevning av Otterbech ville vekke forbauselse og indignasjon over hele Nord-Norge.(12.06.1918, fra Thorvaldsen, 1990).

Avisa *Tromsø* tok det for gitt at innvendingene mot Otterbech ville gjøre ham uaktuell. (Gjengitt etter *Morgenbladet* 23.06.1918). Samme sted trekkes «den nye situasjon i Finland» inn (hvit seier i borgerkrig 1918 og tysk lydstat) . De skriver at det da «ville være betænkelig at sette til kirkens øverste leder hernord en mand som har optat et arbeide, som i sine konsekvenser vil svække den norske indflydelse blant blandingsfolket i Finnmarken» (her veves fornorskning og forsvar sammen, jf. nedenfor i kapitlet).

5.2.4 Andre biskopers og presters syn

Flere biskoper var negative til Otterbechs kandidatur.

Dietrichson, avtroppende biskop i Tromsø, frarådde sterkt at Otterbech ble utnevnt. Likevel gav han, som mange tilhengere og motstandere, Otterbech godt skussmål i tjenesten. Han sa at han

anså ham som «en baade dyktig og varmhjertet arbeider i vor kirke» (Thorvaldsen 1990, s.242, viser til uttalelser i Riksarkivet, Kirke-og undervisningsdepartementet, kontoret for kirke og geistlighet, bispevalg, pk 326). Dietrichson la vekt på hva Otterbech hadde skrevet om den harde fornorskninga, bl.a. i boka av 1917, at man hadde grepet språksaken galt an og drevet «prøysisk sprogundertrykkelse».

Biskop Tandberg i hovedstaden var også negativ. Han la også vekt på fornorskning motstanden. Han skreiv at Otterbech ville «ingenlunde være til gagn for det nationale sprogarbeidet i Finnmarken».

Hognestad i Bjørgvin hadde et annet syn. Her ser vi hans bakgrunn som målmann: Det var ikke urimelig med en biskop i Tromsø som kunne danne en motvekt mot alt for sterk fornorskning, «um ein ikkje skal segja fordansking» (ibid, s. 245). Dette var argumentasjon Otterbech sjøl brukte, han viste til likestilling for landsmål (1885-1889), en kamp for morsmålet. Otterbech la også vekt på skoledirektør Skard (Agder) sitt syn på vekt på morsmålsnær læring; dette skulle altså ikke gjelde samene.

Støylen i Kristiansand motiverte ikke sitt votum. Interessant nok støtta ikke Bøckman i Trondheim/nå Nidaros, Otterbech, trass i hans tidligere prosamiskhet. (jf. Niemi, 1997/1981; Øygard, 2015). Han hadde vært Otterbechs biskop 1893-1909 og skulle kjenne ham noe. Otterbech viser endog i brev til departementet 4/10-1917 til at han bad om Otterbechs støtte med hensyn til anti-fornorskning relatert til kristendomsfaget. Han kan ha vektlagt andre forhold vi ikke kjenner til. Voteringa tyder på det. Kan han ha vurdert det som forskjellig å være lokal prest og ha bispeansvaret?

Enkelte geistlige hadde samme negative syn på Otterbech som noen biskoper. Dette gjaldt Magelsen i Vågan, Nielsen i Hadsel, Gjesdal i Talvik og Gleditsch i hovedstaden. De var for fornorskninga.

5.2.5 Pasifismen og bispevalget

Oppgaven handler primært om Otterbech og fornorskninga, men jeg vil trekke inn andre aspekter ved tapet av bispevalget, og da bør hans pasifisme drøftes her.

Som vi så tidligere i oppgaven, var «fred mellom folkene» tredje punkt på Otterbechs program fra 1906. Han ble ikke mindre opptatt av dette seinere i livet, jf. innlegg i LV med avsky for bajonettøvinger, han knyttet ordet hykleri til det. Han hadde nok svært likt syn i 1918: «At se troende mennesker, som vil bære Kristi navn, øve sig på den maate, virker nedslaaende som en forblindelse eller som et hykleri». «Det gjaldt at kunne spidde sine medmennesker...» (20/1920).

Thorvaldsen drøfter (Thorvaldsen, 1990, s. 245) under dette punktet lutherske presters ofte forsvars-militærvennlige syn og Augustana, den lutherske 1530-bekjennelsen, der positivt forhold til militæret skinner igjennom. Her nevnes vel å merke «krig etter retten», altså ikke enhver krig. Thorvaldsen mener de viktige teologene Hans Martensen og Gisle Johnson gikk lenger i forhold til tilrettelegging for krig enn Augustana. Disse to ble mye lest av nordiske prester.

Samtidig fantes pasifistiske strømninger, blant ikke minst frikirkelige kristne og blant noen prester. I mellomkrigstida ble det danna pasifistlag for prester.

Otterbech sa han ble påvirket av det forsvarsvennlige syn. Men (skrevet 1915) etter hvert fikk han en klar pasifistisk overbevisning at han ikke kunne drepe mennesker i krig. Rundt 1905 ble det skilt mellom fredsvenner og fredsfår (Bjørnsons begrep). (Rønning, Mats, 2005, s. 1ff). Otterbech mener det er fredsfårene, de lidende, som vil vinne fram. Han viser til symbolet offerlammet, uten å utlegge dette. (Thorvaldsen, 1990, s. 245f). Thorvaldsen mener han da viser til Kristi etterfølgelse, å ledes av sin overbevisning til det siste.

I januar 1917 ble Otterbech invitert til å holde foredrag på et «antimilitaristisk fredsmøte» på det kjente bedehuset Betania i Stavanger, arrangert av det sosialdemokratiske partiet. Der forsterka han det han sa 1906, og han la offensivt fram et program for oppdragelse til fred. (Avisa *I.mai*, 15.01.1917, etter Thorvaldsen, 1990).

I denne tida var det mange innlegg i f.eks. *For kirke og kultur* om fredssaken, likeså i *Luthersk kirketidende* (konservativt) og *Norsk kirkeblad* (liberalt). Det ble oppretta en norsk avdeling av en organisasjon for kirkelig samarbeid i det (kriigsatskilte) Europa (World Alliance for Promoting International Friendship through the Churches, (Thorvaldsen, 1990, s. 246). De hadde over 400 medlemmer i Norge. Dette er relevant, sjøl om organisasjonen ikke var klart

pasifistisk. Alt dette, og et lokalt svært aktivt fredslag i Stavanger, var nok Otterbech kjent med. Fredsbevegelsen i Stavanger (Rønning, 2005) hadde vansker å få gjennomslag i kirken, de hadde mest støtte i dissenter/frikirkelige og lavkirkelige miljøer. Dette belyser at Otterbech sjøl var vant til å være i mindretall.

Pasifismen var ellers ikke mye omtalt offentlig i forbindelse med bispevalget. Ett av få unntak var presten Ivar Welle. Han mente det var helt inkonsekvent om staten, som brukte store summer på nordnorsk forsvar, (nordnorsk almenn verneplikt først 1898, sterk antimilitarisme), skulle utnevne Otterbech. Welle mente Otterbech «formaner til at ødelegge det hele øyeblikkelig». (*Morgenbladet* 12.05.1918, fra Thorvaldsen, 1990). Her polemiserer han mot Kristen Skjeseth, prest en del år bl.a. i Narvik, sosialist, liberal kandidat..

Diskusjonen kom mest å dreie seg om Otterbech. Grunnen var nok at professor Chr. Ihlen tok ham i forsvar (*Morgenbladet* 19.05. og 26.05, etter Thorvaldsen, 1990).

Ellers er det viktig relatert til forsvarssyn at skoledirektøren i det private brevet til departementet 10.juni skriver:

For en jubel det ville vække hos kvæner og lapper og likeglad og opviglet norsk ungdom her, naar det blev bekjendt at regjeringen hadde sendt hit en biskop som delte deres anskuelse! I avisopsæt briske man sig allerede med at undertegne sig “antipatriot”, “forsvarsnegter” o.l. Det vilde jo gjøre sig godt naa dertil kunde føies: “og biskopens meningsfælle (Thorvaldsen, 1990, s.250, note 38).

5.3 Behandlinga av ansettelsessaken på nasjonalt nivå

I statsråd 5.juli ble Johan Støren (1871-1956) utnevnt til biskop . Han virka i nord som biskop til 1928, da Eivind Berggrav overtok. Ellers var Støren reserveoffiser. Som etterfølgeren sin, støtta han aktivt fornorskninga. Støren lå i 1918 på 4.plass i stemmegivinga blant prestene.

På bakgrunn av stort press fra skolefolk og skoledirektør, mener Eriksen/Niemi (1981) at Otterbechs språkpolitiske syn gjorde utslaget. Det kan se ut som en rimelig slutning (ibid, s 246). Imidlertid mener Thorvaldsen (s.246) at pasifismen gjorde utslaget. Den sterke antimilitarismen i nord, innafor arbeiderbevegelsen, kan ha vært viktig. Han sier «kanskje er det vel så

sannsynlig». Eksempler på slik antimilitarisme finnes bl.a. fra Vefsn, med desertering etc. (Jacobsen, 1977, s. 133).

Anførslene fra både biskopene Tandberg, Hognestad og Dietrichson og ikke minst skoledirektøren, viser at dette var en viktig problemstilling for makthaverne (jf. begrepet «antipatriot» i skoledirektørens brev).

Hos sentrale beslutningsfattere er det særlig to kilder som er avgjørende. Det er Kirkeministerens foredrag for statsråd ved utnevnelsen og uttalelsene hans i den forbindelse. Vi vil her se på de to kildene (alt fra Thorvaldsen, 1990).

1. Foredraget: Her kom det fram at Otterbech, uten spesiell foranledning, oppsøkte statsråden mens bispevalget ble behandla i departementet. På bakgrunn av samtalen skreiv han et brev til statsråden der han presiserte sitt syn på krig. Dette ville han ikke påtvinge andre: «krig av enhver art er imot kristendommens aand. (...) Naar et lands øvrighet befaler noget, som strider mot Guds ord, ophører pligten til at lyde den». Dette brev, som overhodet ikke berører fornorskninga, blir gjengitt i sin helhet av statsråden i foredraget. Rett etterpå tilføyes uten nærmere argumentasjon: «Departementet kan efter de foreliggende uttalelser ikke anbefale at residerende kapellan Otterbech utnevnes til biskop i Tromsø». Thorvaldsen mener det at Otterbechs brev bare tar opp pasifismen, gjør det sannsynlig at denne saken var viktigst å avklare. Foredraget viser ellers til uttalelser, foruten Otterbechs brev, biskopenes innstillinger, og andre innkomne synspunkter, bl.a. fra skolemiljøet i Finnmark.

2: Stortingets gjennomgang av regjeringsprotokoller i 1919 fra året før.

Storingsrepresentant Kristian Tønder, Troms (sokneprest i Salangen) kom med skarp kritikk i forbindelse med forbigåelsen av Otterbech. Menigheten i Salangen hadde f.eks. støtta Otterbech, fornorskninga var sterk i hele landsdelen. Statsråden svarte da Tønder at *pasifismen var utslagsgivende* (min utheving). Han sa at Otterbechs språksyn ikke hindra utnevne etter samtalen de to hadde hatt.

Otterbech skal ha lova å være lojal. Men (dette var krigs-og revolusjonstid i naboland) statsråden sa: «... mener man at all krig, også det å verge «huslyd, folk og land mot aatak og

røving» er imot evangeliet, da er man «inne paa sverming», «eit einsynt og villfarande standpunkt». Han sa det er ikke rett i vår statskirke (!) å utnevne en mann til «yverøvrighet» som ikke skiller mellom angreps- og forsvarskrig (Thorvaldsen 1990, s. 247 og s.250, note 45. Stortingsforhandlingene 1919, bd. 8, s. 542). Thorvaldsen relaterer kildene til hverandre. Ellers er det viktig at Eriksen/Niemi (1981) viser til at forsvarsspørsmål var sensitivt, det var krigstid. Når dette ble tatt opp, mener Thorvaldsen at pasifismen var det viktige.

Ellers er det uklart hva biskopenes vota betydde. 3 av 5 ville ha Støren, som de fikk.

5.4 Konklusjon: Hva var hovedårsaken til forbigåelsen?

Vi har sett på både fornorskning/motstand og pasifisme/antimilitarisme som faktorer. Jeg mener det er dekning for Thorvaldsens syn: «Otterbechs pasifisme blei nok tillagt størst betydning, sjøl om språkspørsmålet nok har hatt sitt å si» (ibid, s.248). Imidlertid tror jeg vi ikke bare kan se på eksplisitte uttalelser fra statsråd, men på at både fornorskningssak og grensesikring/forsvarssikring i nord hang uløselig sammen. Jeg er derfor ikke enig med Thorvaldsen (ibid, s. 248) i at skolemiljøets syn ble vektlagt mindre av statsråden. (jf. også vikarierende motiver). Hele makteliten i Norge gikk, med få unntak, i 1918 inn for kraftig fornorskning, og samtidig sikring av grense i nord. Da ble, av et dobbelt sett med årsaker, Otterbech utenkelig som «yverøvrighet» (statsråden) i nord innafor kirka. Jeg mener skoledirektør Thomassens private brev til departementet 10 .juni er svært viktig, der han truer med å gå av, noe som ville vært et stort tap for staten, som hadde håndplukket ham, og han tar i brevet ikke bare opp fornorskning, men mer eller mindre eksplisitt «antipatriotisme» blant almuen, både kvener, samer og norske. Alt dette henger sammen for ham og staten. Motstemmen Otterbech blir en hindring på to viktige felt. Målet var: Ett folk, ikke flere, i Finnmark, - monokultur som forsvarsstrategi, kulturelt/religiøst (jf. Persen, 2008, om grundtvigianismen) og forsvarsmessig. Staten valgte en teolog, fornorskningssvennlig sådan, og reserveoffiser.

Eriksen/Niemi mener at Otterbech ble lansert som kandidat av krefter som var mot fornorskninga. Imidlertid peker Thorvaldsen på at han først ble lansert av *Luthersk kirketidende*, det teologisk konservative organ. Dette var midt i kirkekampens dager (Thorvaldsen, 1990, s.

251, *Luthersk kirketidende* 1918, s. 266f. Jfr også s 292-294 og s.297). Det kan jo ha vært andre motiv (jf. klassiske vikarierende motiv), men det er ikke sikre kildebelegg. Når han først var lansert, fikk han støtte av de som var mot hard fornorskning.

Reint kontrafaktisk, om Otterbech hadde vunnet, ville han ha hatt svært sterke krefter mot seg Dette både i fornorskningssaken, dels innafor presteskapet, og særlig staten/skolen, og med pasifismen. Med hans idealisme ville det vært personlig krevende.

Et innlegg i LV (rett etter Otterbech døde), ble etter alt å dømme skrevet av kona til Otterbech, det er usignert (LV 1921). Hun uttrykker der at det var like bra at det gikk som det gikk. Hun skriver noe om motbør han hadde fra andre, det er ikke usannsynlig bispevalget var et aspekt, det er ikke nevnt eksplisitt. Det kostet mye å være motstemme.

Stemmetall for de 4 første bispekandidater 1918

(Norsk kirkeblad 1918, s. 371, sitert etter Thorvaldsen, 1990, s. 249).

	Nr 1	Nr 2	Nr 3	Ialt
J. Otterbech	49	19	5	73
M. Hertzberg	11	16	3	39
G.O.Kløvstad	26	9	3	38
J.N. Støren	7	15	13	35

6. Otterbechs siste år. Finnemisjonsforbundet 1919-1921

Sine to siste år var Otterbech ansatt som forkynner i Finnemisjonsforbundet. Han var trass i svekka helse like engasjert som skribent (etter hvert overtok andre redaksjonen for Lappernes Ven) , som språklærer for nyansatte menighetssøstre i Finnmark i samisk, og ikke minst med kontaktarbeid ved hans siste reise til landsdelen 1920, med fokus på personlig oppfølging og forkynnelse/sjelesorg. Som skribent, også ved andaktene i LV og ved klare debattinnlegg, stod han fortsatt på synet sitt om fornorskninga. Han hadde også noen få innlegg med klar antimilitarisme/pasifisme. Ellers var det andaktsskriving. En bok ble utgitt av prekner/andakter

han hadde holdt, kom i 1923 (posthumt). Den avspeiler en forkynnelse prega av nåde, og omvendelse, i mild form.

Noe av det siste større prosjektet han fikk gjennomført, var å få åpna et barnehjem med samisk preg i Kolvik, i Kistrand, i 1920. Hjemmet hadde plass til 15 barn. 26.september dette året innvia Otterbech hjemmet. Det var støtta av bl.a. Nasjonalforeningen mot tuberkulosen. De gav 20 000,- av de ca 90 000,- hjemmet kosta å oppføre. Det var hans siste finnmarkstur (Steen, 1963, s.98).

Otterbech la vekt på å bruke kreftene på å lære de nye menighetssøstrene som ble ansatt gjennom misjonen, mest mulig samisk, han var sjøl også deres språklærer. Ellers ble det i 1921 utgitt en liten sangbok med norsk og samisk tekst (etter Stockfleth-tradisjonen fra 1830-40-åra, da flere tospråklige skrifter ble lagd). Den het: *Mu sillum, maino Herra*. Sangene var for det meste oversatt av Otterbech. Han har ellers 1921 oversatt nåværende nr. 199 i Norsk salmebok 2013, “Å salige stund uten like” (“O ávdugas, ávdugas boddu”).

Ellers skulle han i 1921 ha hatt en tale ved Geilomøtet, det store lavkirkelige årlige møtet, talen ble utgitt i prekensamlinga etter hans død, men ikke holdt pga sjukdom. (Otterbech 1923). Det er en tale som er prega av vanlig lavkirkelig vekkelseskristendom (tittel «Landsvækkelse»), med tydelig brodd mot materialisme, nådeprega og med alvor (Otterbech, 1923, s. 96-100).

Jens Otterbech døde 1921 i hjemmet sitt, av kreft, ifølge en kilde (Gabrielsen, Trond, Sagat nr.148, 5.august 2009, s. 14f. Porsangerfolket. Årbok for Porsanger 2009, s. 72-75). Han fikk ikke vært med på siste generalforsamling i sitt livsverk, Finnemisjonsforbundet. Mange skreiv gode minnord om ham som person, prest og venn av samefolket, og om tapet ved bispevalget.

Kona hans skreiv et innlegg i 1921 (se ovafor) (LV, 1921). Å stå i mindretall kosta svært mye for Otterbech. Men han må sies å ha vært en utholdende motstemme mot den strenge fornorskinga og assimileringa av samene.

7 Avslutning: En utholdende motstemme

I Otterbechs siste år skriver bl.a. pensjonert sokneprest Sverre Jervell (1915, 1920) i sine minner fra tjeneste i Finnmark at «Det er endnu saa rart at en ikke lenger skal bruke det (finske sprog)». Da han betjente Tana prestegjeld var annen hver gudstjeneste på samisk og norsk. Det hendte også gudstjenester var på finsk, men det tok slutt. Det nyttet ikke å protestere. (Kristiansen, 1999, s. 96f).

Denne oppgaven har søkt å svare på spørsmålet i problemstillinga: *Hvem var presten og sameforkjemperen Jens Otterbech, sett i en samfunnsmessig og kirkelig kontekst (1868-1921, hovedvekt på 1894-1921)?* Hovedfokuset er på virket hans som motstemme mot den sterke fornorskninga av samene.

«Det nyttet ikke å protestere», skreiv en prestekollega av Otterbech, angående fornorskningsspresset. Otterbech gjorde det å protestere mot dette til en livsoppgave. Jeg har prøvd å plassere ham i samtida, med bygging av det nye Norge, før og etter 1905, med økende nasjonalisme med krav på ett språk og tilbaketrenging av samisk og etter hvert kvensk/finsk. Dette var en del av et progressivt prosjekt for en norsk monokultur, hvor også grensesikring mot Finland/Russland spilte inn. Likevel var det motstemmer til dette synet. I 1830-40 var det romantikkens tid, med plass for urfolk, nå var de blitt «fremmede» som skulle siviliseres og bli norske. Jeg trekker inn en del forskning som belyser det, og tolker empiri, ikke minst Otterbechs egne skriftlige ytringer og handlinger.

Flere har pekt på at Otterbech i hvert fall etter hvert hadde et pluralistisk kultursyn. Han var tydelig, som en del kirkelige aktører (biskopene Skaar, Bøckman) og vanlige folk, samer/kvener, som skreiv i aviser, opptatt av kristendomstimer på morsmålet. Men han trakk mer og mer inn mye av samenes helhetlige liv, eiendomsforhold/streng jordlov, fiske og almenn samisk kultur, han støtta og leste tidlig de få samiske avisene som kom ut, og han prøvde noen år å drive et samisk blad med en prestekollega, (*Sami Usteb, Samenes Ven*). Han så positivt på samiske kulturuttrykk og en del sider ved samiskprega folkemedisin, det var ikke allment blant presteskapet. Han var forståelsesfull overfor læstadianismen og frikirkelige. Men han var også dels fremmed når det gjaldt ekstatiske trekk ved læstadianismen.

Ellers ble han og andre samemisjonærer anklaga av sørsamiske samepolitikere for å være det en kan kalle paternalister, å framstille samer som fattigslige og svake, og samle inn midler for å «hjelp». Samer sjøl hadde et varierende forhold til samemisjonsarbeidet. Noen aksepterte hjelp i forskjellige grad, for eksempel helsefaglig, å ta i mot forkynnelse, ofte med tolk, noen ganger forkynt på samisk av ikke-samer. Andre var skeptiske, læstadianismen var nærliggende i den tida, fortsatt med samiske og kvenske forkynnere av eget folk. Noen var (samiske) kritikere, med vekt på egen samisk autonomi og dels vurdering av at det var mer ugudelighet blant nordnorske nordmenn, med mer behov for misjon blant dem. Kompleksiteten var stor. Institusjonsarbeidet (gamlehjem/barnehjem) ble tatt i mot, dels med blanda følelser, sier kildene.

Studien av Otterbech som motstemme, som tegna en alternativ språk- og kulturpolitikk, er også interessant, trass i, eller fordi, motstemmene tapte på kort sikt, fornorskninga vant. Motstemmene vant på lang sikt, etter 1980-tallet, med samiske rettigheter. Imidlertid peker mange på fornorskningas store langtidsvirkninger i befolkningen (Nergård, 2013). Og tematikken vedrørende tosidigheten som kirkelig embetsmann, med mulig sprik mellom stat og kirkelige idealer, og alternativer til kommunikasjon utenom tjenestevei, er verdt flere studier.

8 Litteratur og kilder

Kilder og litteratur

Offentlige arkiv

Statsarkivet i Tromsø

Norges samemisjon, særlig årsmeldinger 1894-96.

Aviser, blader

Lappernes Ven 1910-1921. Norges samemisjon, Tromsø.

Masoni, Edvard: *Waren Sardne*, nr. 37, 38 og 42/1910.

Nuorttanaste. 1903, 1910, 1911, 1912 (Alle etter Sjøberg, 2013)

Otterbech, Hanna. "8 år i Finnmark". S. 21- 23. I *Samenes Venn*. Julen 1955. Trondheim, Norges Samemisjon.

Sagai Muittalægje. 1910, 1911 (Alle etter Sjøberg, 2013)

Waren Sardne. 1910-13. (Etter Sjøberg, 2013)

Litteratur

Agøy, Nils Ivar. (2011): *Kirken og arbeiderbevegelsen: Spenninger, skuffelser, håp. Tiden fram til 1940*. Bergen, Fagbokforlaget.

Andresen, Astri, Sissel Rosland, Teemu Ryymin, Svein Atle Skålevåg. (2012/2015) *Å gripe fortida. Innføring i historisk forståing og metode*. 2.utg. Oslo: Det norske samlaget.

Aukrust, Knut. (1998): «Fra systemkritikk til sektordiakoni» i Aukrust, Knut og Furre, Berge.(Red)(s. 27-60). *Diakoni og samfunn*. KULTs skriftserie nr 101 (101).

Baglo, Cathrine. (2017): *På ville veger? Levende utstillinger av samer i Europa og Amerika*. Stamsund: Orkana akademisk.

Berg, Bård A. (2009, 13. februar). «Daniel Mortenson». I Norsk biografisk leksikon. Hentet 4. august 2019 fra https://nbl.snl.no/Daniel_Mortenson

Bjørklund, Ivar. (1985): *Fjordfolket i Kvænangen. Fra samisk samfunn til norsk utkant. 1550-1980*. Oslo, Universitetsforlaget 1985.

Borgen, Peder (1997): *Samenes første landsmøte. 6.-9.februar 1917: Grunnlaget for Samefolkets dag 6.februar: Historisk oversikt, dokumentasjon, kommentar. (S.11-24)*. <https://www.nb.no/nbsok/nb/b349b74c896ed11f2750f8d913490ac2.nbdigital?lang=no#3>

Hentet 09.07.2019

Bråstad Jensen, Eivind. (2005). «Skoleverket og de tre stammers møte. Skolen skal kun give Grundlaget. Det er livsforholdene som avgjør». *Eureka*. 7/2005, s.162-164

Bråstad Jensen, Eivind (2004): «Per Pavelsen Fokstad: En stridsmann for samisk utdanning, språk og kultur.» I Thuen, Harald og Vaage, Sveinung, red. *Pedagogiske profiler: Norsk utdanningstenkning fra Holberg til Hernes*. (s. 199- 224). Oslo, Abstrakt..

Christensen, Arne Lie (1995): *Den norske byggeskikken. Hus og bolig på landsbygda fra middelalder til vår egen tid*. (S. 200- 205). Oslo, Pax forlag.

Dahl, Helge. (1957): *Språkpolitikk og skolestell i Finnmark 1814 til 1905*. Oslo, Universitetsforlaget. Oslo, utgitt for Norges almenntvitenskapelige forskningsråd.

Edvardsen, Erik Henning. (2016): «Noaiden og helbrederen Johan Kaaven. Et prospekt fra Indre Billefjord for om lag hundre år siden» *Museumsbulletinen* 1 og 2/2016. (s. 46- 50). Oslo, Norsk folkemuseum. Norsk folkemuseums venner.

Edvardsen, E. (1989). *Den gjenstridige almue*. Oslo, Solum forlag

Eriksen, Knut Einar; Niemi, Einar. (1981): *Den finske fare. Sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860-1940*. Oslo, Universitetsforlaget.

Gabrielsen, Trond. (2009). *Porsangerfolket 2009. Årbok for Porsanger*. (s. 72-75)

Gabrielsen, Trond. (2010). *Porsangerfolket 2010. Årbok for Porsanger*. (s.66- 71)

Greneren, Geir: «Finnefondet- et fornorskningsinstrument eller et ekstra lønnstillegg? En gjennomgang av fondets midler til lærerne 1901-1902» *Historisk tidsskrift* 04/2015 (Volum 94)(4). (s.609- 633).

Hansen, Einar Richter (1986): *Porsanger bygdebok*. Bind 1. Lakselv, Porsanger kommune.

Hansen, Lars Ivar (2000 - 2003): *Astafjord bygdebok*. Bind. 1:Fra eldre jernalder til ca 1570. Bind 2: Astafjord ca. 1570 – ca.1730. Lavangen kommune

Hoem, Anton, Arild Tjeldvoll (1980): *Etnopolitikk som skolepolitikk. Samisk fortid, norsk framtid?* Oslo, Universitetsforlaget.

Jacobsen, Kjell (1977): *Vefsn bygdebok*, bd 3. Mosjøen, Vefsn kommune.

Jernsletten, Jorun. (2008): «Kontekstuelle utfordringer i nord og sør: Et historisk blikk på kristen forkynnelse i ulike samiske kontekster», *Praktisk kirkelig årbok. Praktisk kirkelig teologi nedenfra*. Lægdene, Stig (red)(s. 75-91). Tromsø, Kirkelig utdanningscenter i nord.

Kaldal, Ingar (2002): *Frå sosialhistorie til nyare kulturhistorie*. Oslo, Det norske samlaget.

Kjølaas, Per Oskar (1995) : *Bibelen på samisk. En bok om samisk bibeloversettelse. Girji sámii biibbaljorgaleami birra*. Utgitt i forbindelse med 100-årsjubileet for den nordsamiske bibelen. Oslo, Det norske Bibelselskap.

Kristiansen, Roald E. (2014): «Kirken og det samiske». I Ekrøll, Øystein, Søren Hjort og Einar Vegge (red.). *Vår kristne og humanistiske arv*. (s. 218-238). Trondheim, Nidaros domkirkes restaureringsarbeider.

Kristiansen, Roald E. (2006): «Om samisk spiritualitet sett utenifra.» I *Praktisk kirkelig årbok. Barn, urfolk, distrikt. Internasjonale og nordnorske perspektiver på trosopplæring*. S. 39-47. Kristiansen, Roald E., Krupka, Bernd (red). Tromsø, Kirkelig utdanningscenter i nord

Kristiansen, Roald E.(1999): «Kirkens misjon og ‘den gjenstridige menighet’ i nord.» I *Vårherres verden. En bok om kirke og gudstro i Nord-Norge gjennom 1000 år*. Malmbekk, Svein, Frode Wigum, Frode (red.). (s. 91-107). Oslo, Presteforeningens studiebibliotek nr 43. Den norske kirkes presteforening.

Kylli, Rita: (2017): «Misjon og utdanning blant samer i 1800-tallets Finland» (s.44- 57). Oslo, *Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap*. 2/2017.

Larsson, Bjørg (1989) *Finnfondet. Et fornorskingsinstrument*. (Hovedfagsoppgave i historie). Universitetet i Tromsø.

Lindkjølen, Hans. (2005); «Kirkens rolle i samisk opplæring. Samisk skolehistorie 1». Davvi Girji. Nettet: skuvla.info/skolehist/Lind_n.htm Hentet 15.06.2019

Magga, Tove-Lill Labahå. (2019): «Om religionsskifte hos samene og samisk kirkeliv i historisk perspektiv». *Religion og livssyn* 1/2019. (s.31-45). Religionslærerforeningen i Norge.

Minde, Henry: . Samisk skolehistorie 1 (2005). «Fornorskningen av samene- hvorfor, hvordan og hvilke følger?» Samisk skolehistorie 1 (2005). Davvi Girji. Nettet: skuvla.info/skolehist/minde-n.htm

Museumsbulletinen , nr 1 og 2/2016. Norsk folkemuseum/Norsk folkemuseums venner, særlig s. 29.(Fotografier, Otterbechs, fotonr: NF11376-055)

Nergård, Jens Ivar (2013): «Fremmedgjøringen av samisk selvforståelse» I *Erkjenne fortid, forme framtid. Innspill til kirkelig forsoningsarbeid i Sápmi*. Johnsen, Tore, Line Skum (red). (s.47-65). Stamsund, Orkana forlag.

Niemi, Einar (1997): «Kultur møte, etnisitet og statlig intervensjon på Nordkalotten. Et historisk perspektiv» i : *Den nordiska mosaiken. Språk –och kultur møten i gammel tid och i våra dagar*. Humanistdagarna vid Uppsala universitet. Red. Rut Boström Andersson. (s.61-72). Uppsala universitet.

Nilsen, Per Gustav (2016): *Presten og minoritetsforkjemperen Jens Otterbech: En biografi over en sentral aktør i arbeidet mot fornorskninga av samene i Norge innafor kirka og i krysningspunktet kirke/samfunn*. REL 6305 Samisk religion og livssyn. 10 stp.-oppgave. Uit Norges arktiske universitet.

Niitvuopio, Erva (2013): «Synlighet som forutsetning før forsoning. Ett perspektiv från Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland» I *Erkjenne fortid- forme framtid. Innspill til kirkelig*

forsoningsarbeid i Sápmi. Johnsen, Tore, Line Skum (red). (s. 155- 163). Stamsund, Orkana forlag.

Otterbech, Jens (1923): *Til det land jeg vil vise deg*. Bergen, Lunde forlag.

Otterbech, Jens (1920): *Kulturverdier hos Norges finner*. Kristiania, Aschehoug.

Otterbech, Jens; Hidle, Johannes (1917): *Fornorskningen i Finnmarken*. Kristiania, Lutherstiftelsens boghandel.

Otterbech, Jens: *Norsk kirkeblad 1906*, s. 287-289.

Otterbech, Jens. (02.10.1917): «Et foreldrehjertes sorg over barnets smerter» Brev fra Otterbech til Kirkedepartementet. (Repons på deres henv. 14.09.). Nettet: skuvla.info/skolehist/otterbech-tn.htm Hentet 16.06.2019

Persen, Bente. (2008): *At bringe dem fram til mands modenhet. En studie av fornorskningen av samene i Porsanger, 1880-1980*. CULCOM. Kulturell kompleksitet i det nye Norge. Masteroppgave i kulturhistorie. Institutt for kulturstudier og orientalske språk. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Oslo.

Pettersen, Arvid. (1994): *Småfolk og drivkrefter. Porsanger bygdebok, bind 2. Fra 1900 til 1960-årene*. Porsanger kommune.

Rydving, Håkan. (2011): «Samisk kyrkohistoria: en kort øversikt med fokus på kvinner som aktører». I A. Jarlert, red. *Kyrkohistorisk årsskrift 2011* (Vol. 3, s. 31-42). Uppsala, Svenska kyrkohistoriska föreningen.

Rønning, Mats. (2005): *Fredsfår i gjentatt strid. Historien om den folkelige fredsbevegelsen i Norge før 1914*. Masteravhandling i historie. Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier. Universitetet i Oslo.

Rasmussen, Siv. (2016): *Samisk integrering i norsk og svensk kirke i tidlig nytid. En komparasjon mellom Finnmark og Torne Lappmark*. Doktoravhandling (HSL-fak) (267). Tromsø, Uit, Norges arktiske universitet.

Sjøberg, Lovisa Mienna. (2018). *Att leva i ständig velsignelse. En studie av sidvidnit som religiøs praxis*. Acta Theologica nr. 67. Doktoravhandling, Oslo, Teologisk fakultet. Universitetet i Oslo.

Sjøberg, Lovisa Mienna. (2013): «'Vad kvinnan vil, det vil Gud.' Samiska kvinnors politiska engagement for 100 år sidan» I *100 år med stemmerett og feministteologi*. (s.1-19, gjengitt i kompendium for REL 6305/6310 Samisk religion og livssyn. Uklart sidenr). I *St.Sunniva*, nr 2. Oslo, Norsk kvinnelig teologforening

Smith, Hans: «Presten Jens Otterbech 1868 – 1921» *Norvegia Sacra*, 1922:301

Steen, Adolf. (1963): *Finnemisjonen 75 år. 1888- 28. februar- 1963*. Trondheim, Norges finnemisjonsselskap.

Studenterne fra 1886. Otterbechs sjølbibliografi. Kjøbenhavn 1911. Hentet fra Årbok for Porsanger, 2010.

Thorvaldsen, Egil L. (1990): «Om hvorfor man ikke blir biskop. Jens Otterbech og bispeutnevnelser i Tromsø stift 1918» *Heimen*, 4/1990.(S. 242- 251).

Vitboken. De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna. En vetenskaplig antologi. (2016). Red: Daniel Lindmark och Olle Sundstrøm. Band 1-2. Skellefteå, Artos.

Walle, Thomas (2016).: «Gjenreisningshus som samfunnspolitisk fenomen» I *Museumsbulletinen*. S. 24-31. (Fotografier s. 29). Oslo, Norsk folkemuseum. Norsk folkemuseums venner.

Zorgdrager, Nellejet (2000): «Læstadius og Kautokeinoopprøret» I Nettet, Sigmund, Øyvind Norderval, red. *Vekkelse og vitenskap: Lars Levi Læstadius 200 år*. (s.187-206). Tromsø, Ravnetrykk, nr 23.

Øygard, Hanne Punsvik (2015). *Guds Ord meddelt på Modersmaalet. Biskop Peter W.K. Bøckman og statens fornorskningsspolitikk overfor den samiske befolkningen i Finnmark* Spesialavhandling. Det teologiske menighetsfakultet. Oslo.

Øygaard, Olav (1980): *Kirkeliv i Karasjok 1900-1940*. Spesialavhandling. Det teologiske menighetsfakultetet. Oslo.

Aarflot, Andreas.(1967): *Norsk kirkehistorie. Bd. 2*. Oslo, Lutherstiftelsen.

Aarseth, Bjørn: «Lars Jacobsen Hætta» [http://www.nbl.snl/Lars Hætta hentet 17.06.2019](http://www.nbl.snl/Lars_Hætta_hentet_17.06.2019)

9 Vedlegg

9.1 Vedlegg 1, Fotografier

Medlemmer av Kistrands (norske) overklasse. Antakelig utafor prestegården Skovro ca. 1894-98. Fra venstre bak: Telegrafbestyrer, doktor, pastor Jens Otterbech, kona hans, Hanna Marie Otterbech, kona til telegrafbestyreren. Foran fra venstre: kona til doktoren, handelsmannen og et par andre kvinner. Fra Norsk Folkemuseums billedsamling, gjengitt i Museumsbulletinen nr 1-2/2016, side 29.(Magasin for Norsk Folkemuseum og Norsk Folkemuseums Venner). NF

11376- 055.

Portrett av Jens Otterbech. Usikker datering. Norges Finnemisjon. Sverresborg. Trøndelag Folkemuseum. FTTF. SCH. ALF.F. 07.76.

Otterbech, to av barna (det forreste, Anna, døde tidlig og ble gravlagt i Porsanger), i midten antakelig lærerinne Amaile Thomassen, som arbeida hos familien, til høyre kona, Hanna.

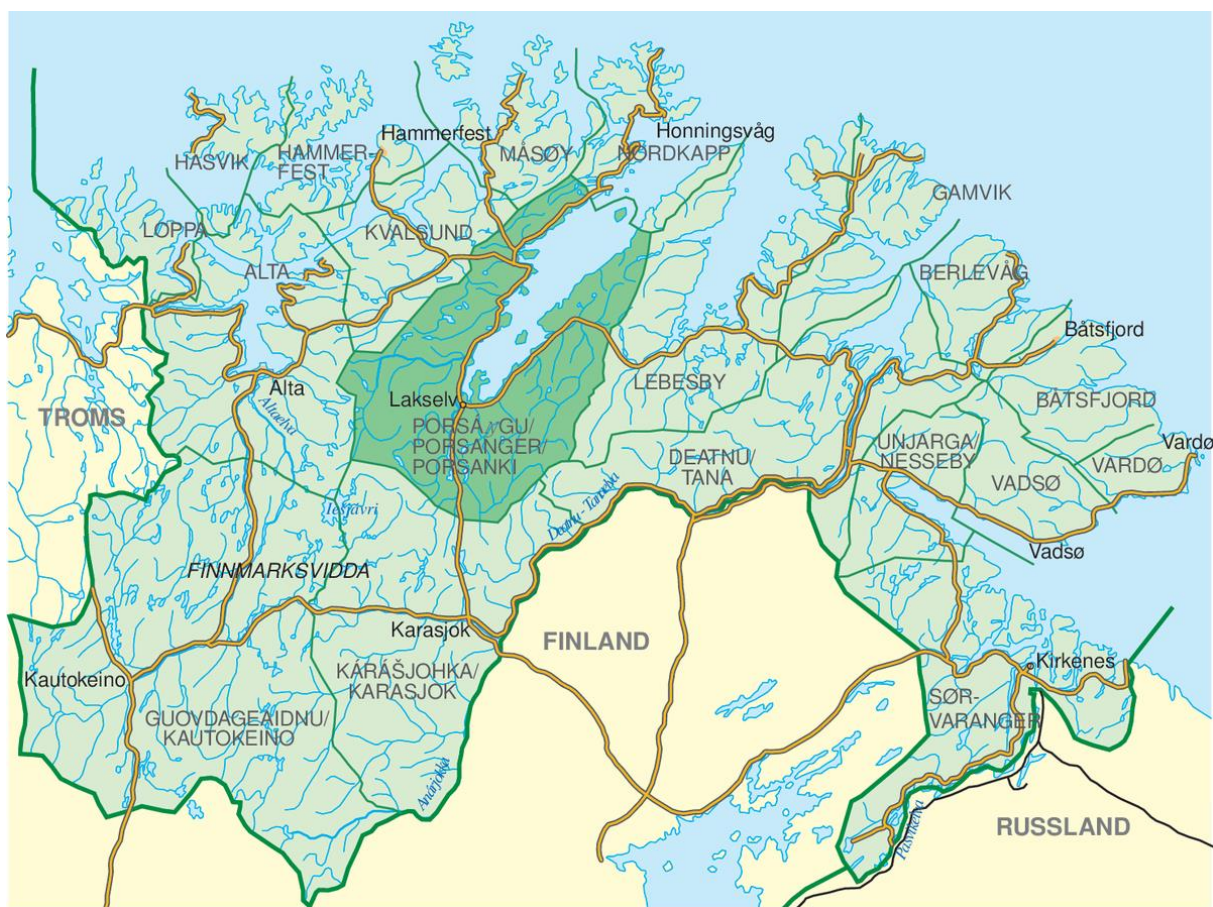
Norsk Folkemuseum. NF 11376-054.

Otterbech med hest, ca. 1900. Norsk Folkemuseum. NF 11376-049.

9.2 Vedlegg 2, Kart over Porsanger

Kart av KF/Store norske leksikon ✕. Gjengitt med tillatelse i snl.no.

Porsanger. Beliggenhet i Finnmark. Store norske leksikon.

Fra Dalfest, Terje & Askheim, Svein. (2018, 2. august). Porsanger. I Store norske leksikon.
Hentet 31. juli 2019 fra <https://snl.no/Porsanger>